

UNIVERZITET SINGIDUNUM
Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment

- DIPLOMSKI RAD -

**Zaštita nasleđa i održivi
razvoj turističke destinacije
Viminacijum**

Mentor:
Dr Marija Maksin Mičić

Student:
Magdalena Došević
Br.indeksa: 434 / 05

Beograd, 2009.

SADRŽAJ

Uvod	1
1. Nepokretno kulturno dobro Viminacijum	3
1.1. Geografski položaj Viminacijuma kroz istoriju	3
1.2. Razvoj Viminacijuma u Rimskom carstvu	4
1.3. Arheološka istraživanja	6
1.3.1. Metode istraživanja	7
1.4. Arhitektura Viminacijuma	10
1.4.1. Akvadukt	10
1.4.2. Bazilika	10
1.4.3. Nekropole- grobnice	12
1.4.4. Mauzolej	13
1.4.5. Memorija	13
1.4.6. Porta Praetoria	14
1.4.7. Terme	15
1.4.8. Trikonhalna crkva	16
1.5. Umetnost Viminacijuma	17
1.5.1. Staklo	17
1.5.2. Keramika	18
1.5.3. Nakit	18
1.5.4. Kovani novac	19
1.5.5. Fresko oslikane grobnice	20
2. Prezentacija, interpretacija i turistička atrakcija Viminacijum ...	22
2.1. "Put rimskih imperatora"—atrakcija i fascinacija	22
2.2. Prezentacija Viminacijuma	23
2.2.1. Pokrivanje Mauzoleja	25
2.3. Interpretacija Viminacijuma i animacija turista	27
2.3.1. Interpretacija arheološkog parka Viminacijum	27
2.3.2. Popularizacija i prezentacija nasleđa javnosti	31
2.3.3. Postignuti efekti na turističku tražnju i promet	32
3. Problemi zaštite nasleđa i održivog razvoja turističke destinacije Viminacijum	33
3.1. Konflikti zaštite nasleđa sa razvojem energetike	33
3.2. Problem dostupnosti Viminacijuma	34
3.3. Problem zagađenja životne sredine	36
3.4. Odnos lokalne zajednice i stanovništva prema zaštiti nasleđa i razvoju turizma	38
4. Mogućnosti zaštite nasleđa i održivog razvoja turističke destinacije Viminacijum	44
4.1. Opcije održivog razvoja	45
4.2. Investicioni projekti	42
4.3. Povećanje dostupnosti i održivi saobraćaj	48
4.4. Uključivanje lokalnih zajednica i stanovništva u zaštitu nasleđa i razvoj turizma	50
4.5. Upravljanje zaštitom nasleđa i razvojem destinacije	51
Zaključak	54
Literatura	56

Uvod

Burna istorijska prošlost, geografski položaj i migracija stanovništva, kao i uticaj različitih kultura uslovili su postojanje izuzetno bogatog kulturno-istorijskog nasleđa Srbije. Viminacijum je jedan od arheoloških lokaliteta u Srbiji čiji značaj, šira javnost tek spoznaje proteklih nekoliko godina.

Sudbinom grada i logora rimskih legionara uz obalu Dunava koji je, promenljive sudbine, opstajao od početka prvog do polovine petog veka naše ere, bavilo se nekolicina poznatih i manje poznatih istraživača, od engleskih entuzijasta Bartleta i Heringa, preko znamenitog Feliksa Kanica, zatim uglednog Mihajla Valtrovića, utemeljivača beogradske arheološke škole, i njegovog đaka Miloja Vasića, u sam osvit 20. veka.

Onda je gotovo punih osam decenija Viminacijum "spavao", zaboravljen pod debelim naslagama zemlje, sve do 1976. godine, kada su počeli pripremni radovi za izgradnju termoelektrane Drmno, kod Kostolca. Razvoj energetike Srbije omogućio je arheolozima otkriće bogatog kulturnog nasleđa lokaliteta.

Cilj ovog diplomskog rada je da se istraži koje su mogućnosti za očuvanje, revitalizaciju i kulturološko korišćenje naše kulturne baštine za održivi razvoj turizma. To će se istražiti na primeru arheološkog lokaliteta „Viminacijum“ i razvoja istoimene turističke destinacije.

Predmet ovog istraživanja su: značaj prezentacije, interpretacije i formiranja turističke atrakcije arheološkog nalazišta, problemi i mogućnosti njegove zaštite i održivog razvoja turističke destinacije na području ugroženom površinskom eksploatacijom lignita.

U radu se polazi i od mogućnosti i značaja koji ima arheološki turizam kao najmlađi, ali unosan turistički brend, koji može da predstavlja vodeću privrednu granu održivog razvoja arheološkog područja.

Pobornici ovog vida putovanja u stalnoj su potrazi za novim sadržajima, gotovo na granici avanturizma, pa nema sumnje da bi na prostoru Viminacijuma takvi znatiželjnici mogli svoj istraživački duh da obogate saznanjima, podrškom i učešćem u radovima na prezentaciji i artefektima, koji nam vekovima leže usnuli pod nogama.

Struktura rada obuhvata:

- razvoj i značaj Viminacijuma u Rimskom carstvu kao i geografski položaj kroz istoriju;
- analizu primenjene savremene metodologije istraživanja, kojom je omogućeno ubrzano napredovanje radova na arheološkom nalazištu Viminacijum i njegovoj afirmaciji u turističkoj ponude Srbije;
- pregled bogatog kulturnog nasleđa kroz arhitektonska i umetnička dela Viminacijuma;
- prezentaciju, zaštitu i konzervaciju resursa, što predstavlja premisu održivog razvoja;
- prikaz moderne interpretacije Viminacijuma „in situ“, kao i popularizaciju i prezentaciju nasleđa javnosti;
- probleme zaštite nasleđa i održivog razvoja turističke destinacije Viminacijum, a naročito probleme i mogućnosti za rešavanje konflikta na relaciji: površinska eksploatacija lignita – zaštita nasleđa i razvoj turizma;
- odnos lokalne zajednice i stanovništva prema zaštiti nasleđa - problem pljačke i ilegalne prodaje arheološkog blaga od strane „divljih arheologa“;
- moguće mere dugoročne zaštite nasleđa i održivog razvoja turističke destinacije.

1. Nepokretno kulturno dobro Viminacijum

Viminacijum spada u red najznačajnijih arheoloških kompleksa u kulturnoj baštini Republike Srbije. Na prostoru poluprečnika 5 km potvrđeni su vredni spomenici prošlosti, od prvih tragova čoveka do kasnog srednjeg veka. Nema perioda iz prošlosti Srbije koji na ovom prostoru nije dokumentovan najrepresntativnijim arheološkim spomenicima.

Ono što su naši arheolozi do danas otkrili i zaštitili primenom najsavremenijih geofizičkih metoda, samo su dva procenta ukupne površine ovog rimskog grada i vojnog logora.

Još 1949. godine ovaj lokalitet je stavljen pod zaštitu države, a 1979.god. Skupština Srbije proglasila je Viminacijum **nepokretnim kulturnim dobrom od izuzetnog značaja** - Sl. gl. SRS 14-79, u kojem stoji da je "Kulturno dobro od izuzetnog značaja" dobro koje ima jednu od sledećih karakteristika:

1. poseban značaj za društveni, istorijski i kulturni razvoj naroda u nacionalnoj istoriji, odnosno za razvoj naroda u nacionalnoj istoriji, odnosno za razvoj njegovog prirodnog okruženja;
2. svedoči o presudnim istorijskim događajima i ličnostima i njihovom delovanju u nacionalnoj istoriji;
3. predstavlja jedinstvene (raritetne) primerke stvaralaštva svog vremena ili jedinstvene primerke iz istorije prirode;
4. ima veliki uticaja na razvoj društva, kulture, tehnike i nauke;
5. ima izuzetnu umetničku ili estetsku vrednost.

1.1. Geografski položaj Viminacijuma kroz istoriju

Viminacijum kao značajno vojno sedište i glavni grad rimske provincije Gornje Mezije (*Moesia Superior*), u kasnoj antici provincije Prve Mezije (*Moesia Prima*), ponikao je na teritoriji keltskog plemena Skordiska.

Dosadašnja saznanja upućuju na to da današnji areali sela Stari Kostolac i Drmno, koji se nalaze na 3 km od Kostolca i oko 100 km jugoistočno od Beograda, leže na ostacima Viminacijuma.

Slika br.1. Karta –put za Viminacijum

Izvor: www.viminacium.org.yu

U rimsko doba grad se, na severnoj strani, oslanjao neposredno na rukavac Dunava, dok je, sa zapadne strane, bedeme grada Viminacijuma dodirivala reka Mlava. Tek u kasnijem periodu, Viminacijum se proširio i na levu obalu reke Mlave.

Njegova veličina i značaj posledica su više faktora, od kojih svakako treba pomenuti izuzetno povoljan geografski položaj, kako u sistemu odbrane severnih granica Rimskog carstva tako i u spletu komunikacija i trgovinskom prometu.

Prostor nekadašnjeg rimskog grada i vojnog logora Viminacijuma (više od 450 hektara šire gradske i 220 hektara uže gradske teritorije) nalazi se danas ispod obradivih površina, a predmeti i fragmenti predmeta iz rimskog perioda rasuti su u oraničnim brazdama.

1.2.Razvoj i značaj Viminacijuma u Rimskom carstvu

U svojoj istoriji, dugoj šest vekova, Viminacijum je imao dinamičan razvoj i bio je mesto gde su se susretale ne samo kulture istoka i zapada već i mesto u koje su trgovci iz Carstva rado zalazili.

Kao sedište manjih vojnih odreda, ubrzo pretvoren u logor rimskih legija, Viminacijum je dobio gradski status u prvoj polovini II veka nove ere, u vreme vladavine cara Hadrijana, najverovatnije 117.godine, kada dobija status municipija i ime *Viminacium Aelium Hadrianum*.

Dalji uspon Viminacijuma delimično je prekinut epidemijom kuge za vreme Marka Aurelija, ali samo nakratko. Arheološka istraživanja pokazuju da se epidemija kuge nije odrazila na ekonomski prosperitet Viminacijuma, jer je evidentno da je već u prvim godinama III veka grad bio u punom procvatu.

Gotovo da nije bilo rimskog imperatora koji nije prošao kroz Viminacijum ili u njemu boravio duže ili kraće vreme. Od poseta rimskih imperatora svakao treba pomenuti boravak Hadrijana koji na Viminacijumu dva puta organizuje lov. U dva maha ga je posetio rimski imperator Septimije Sever, a kasnije su u njemu boravili i drugi imperatori: Gordijan III, Filip Arabljanin, Trebonije Gal, Hostilijan, Dioklecijan, Konstantin Veliki, Konstancije I i Julijan. Koliko je poznato, Gracijan je bio poslednji imperator koji je posetio Viminacijum.

U III veku, u vreme Gordijana III, Viminacijum postaje kolonija i stiče pravo kovanja novca, kada ujedno i dostiže vrhunac svog razvoja. To je podrazumevalo razvoj zanatskih i umetničkih radionica, kao i živu trgovačku razmenu sa drugim provincijama Rimske imperije. Upravo u tim radionicama, tokom IV veka nastaju neka od najznačajnijih dela fresko-oslikanih grobnica kasnoantičkog perioda.

U neposrednoj blizini Viminacijuma, 284. godine, odigrala se presudna bitka za prevlast nad ovim prostorima između dvojice rimskih imperatora Dioklecijana i Karina. O ovom vremenu svedoči i mermerni portret Karinovog sina Karinusa, koji se čuva u depoima muzeja u Požarevcu.

U IV veku Viminacijum je bio značajno episkopsko sedište, koje se pominje u aktima koncila u Serdici 343. ili 344. godine.

Grad je definitivno razoren sredinom V veka u najezdi Huna. Obnovljen je, kao vojno uporište, u VI veku, za vreme vladavine Justinijana (527-567.g.), koji ponovo uspostavlja provincijske granice. Viminacijum prestaje da postoji tokom VII veka pod upadima Slovena, da bi grad narednih vekova postepeno pokrivala zemlja i tako očuvala do dan danas, zbog čega ga arheolozi nazivaju "**balkanski Pompeji**".¹

¹ <http://www.ekapija.com/website/sr/page/130507>

1.3. Arheološka istraživanja

Prikupljanje epigrafskog materijala sa Viminacijuma, koje traje više od 300 godina, nedvosmisleno pokazuje njegov značaj. Brojni su istraživači, epigrafičari, putopisci, ljubitelji starina i poverenici objavljivali ili samo sakupljali natpise koji se odnose na Viminacijum, ili odatle potiču.

O natpisima sa Viminacijuma ostaviće nam svedočanstva i oni koji su tu službovali, kao ugledni jezuiti Johan Dejrer ili Edšlager, ili su se, na proputovanju prema drugim krajevima, kraće ili duže vreme zadržavali na ovim prostorima, kao što je slučaj sa engleskim putopiscem Edmundom Čishulom.

Krajem XVII veka posećuje ga grof Marsilji koji svoja zapažanja objavljuje 1726. u radu pod naslovim *Danubius Pannonicomysicus*. Felix Kanic, u više navrata tokom XIX veka i u više knjiga, ostavlja zabeleške o onome što je video na terenu. O Viminacijumu piše niz naših i svetskih naučnika (Ladek, Premerštajn, Momzen, Brunšmid, Vulić...).

Prva arheološka istraživanja Viminacijuma izvršiće utemeljivači arheološke nauke, Mihajlo Valtrović i profesor Visoke škole Miloje Vasić, krajem XIX i početkom XX veka.

Arhitekta Mihajlo Valtrović započinje istraživanja Viminacijuma na, kako kaže, »građanskom naselju«, 1882. godine, i prezentuje osnovu vojnog logora i grada. Njegova osnova predstavlja dragoceni podatak, a dimenzije vojnog logora, 430x350m, koje Valtrović daje, danas se geofizičkim metodama potvrđuju kao najtačnije.²

Dvadesetak godina kasnije, istraživanja nastavlja Miloje Vasić, otkrivajući niz objekata, grobnica i ulicu široku 5 metara sa kanalizacijom i vodovodnim cevima. Neposredno uz zapadni bedem vojnog logora nalazilo se i civilno naselje, na površini od približno 72 hektara, sa dužom stranom naselja od oko 850 metara. Usredsređujući se na urbanu strukturu civilnog naselja, Vasić započinje iskopavanja *insula* grada Viminacijuma, odnosno užeg gradskog jezgra.

Sedamdesetih godina, Arheološki institut pokrenuo je velika zaštitna arheološka istraživanja Viminacijuma, pod rukovodstvom Ljubice Zotović.

² <http://www.viminacium.org.rs>

Ova istraživanja podariće mnoge izuzetne nalaze. Od 1977. do 1997. godine istražuju se nekropole, koje se prostiru južno i zapadno od grada Viminacijuma, a od 2000. godine i nekropole koje se prostiru istočno od vojnog logora. Otkriveno je preko 13.500 grobova spaljenih i inhumiranih pokojnika, sa raznovrsnim priložima. Posebno se izdvajaju fresko-grobnice iz IV veka. Freska sa predstavom mlade žene, po umetničkoj vrednosti, predstavlja vrhunski domet kasnoantičkog slikarstva.³

U ovim istraživanjima učestvuju i Republički zavod za zaštitu spomenika i Narodni muzej u Požarevcu.

Od 2000. godine, novi polet istraživanju daje tim mladih istraživača pod rukovodstvom dr Miomira Koraća iz Arheološkog instituta iz Beograda. U ovom timu, koji istražuje rimski grad i legijski logor, nalaze se stručnjaci iz više institucija - Matematički institut SANU, Matematički fakultet, Rudarsko-geološki fakultet, Elektrotehnički fakultet itd.

Od 2002. godine, Viminacijum dobija međunarodni karakter, uspostavljanjem saradnje sa univerzitetom u Albany-ju, država Njujork. Svake godine tokom leta, na Field school-u učestvuje 10-15 američkih studenata.

Viminacijum tako ostaje jedini rimski vojni logor koji bi, uz primenu modernih metoda, osim izuzetno bogatih nalaza, mogao pružiti dragocene podatke za razjašnjenje mnogih pitanja rimskog državnog ustrojstva, kao i za proveru mnogih do sada postavljenih teorija.

Istraživačima Viminacijuma se pruža izuzetna prilika da upotpune ne samo sliku o Viminacijumu, već i o svim aspektima antičke istorije i kulture u rimskim provincijama.

1.3.1. Metode istraživanja

Danas, na istraživanju rimskog grada i vojnog logora radi interdisciplinarni tim, sastavljen od stručnjaka iz različitih oblasti.

---

³ <http://www.viminacium.org.rs/Research>

Projekat Viminacijum, pored arheologa, okuplja geofizičare, matematičare, elektroinženjere, petrologe, istraživače koji se bave daljinskom detekcijom, 3D modelovanjem i prepoznavanjem oblika. Njihova želja je da amfiteatar, trgovi i hramovi, pozorišta i hipodrom, kupatila, ulice i četvrti grada izrone iz oranica u kojima su se vekovima nalazili i postanu deo svetske i naše kulturne baštine, ali i simbol prepoznatljivosti dunavskog areala.

Evropska konvencija o zaštiti arheološkog nasleđa (revidirana) u članu 3 navodi: „da će sve države potpisnice u cilju očuvanja arheološkog nasleđa i garantovanja naučnog arheološkog istraživanja osigurati da će se arheološka iskopavanja i terenska prospekcija vršiti u skladu sa naukom i pod uslovom da se nedestruktivni metodi istraživanja koriste kad god je to moguće”.⁴

Da bi rad na velikom nalazištu, kao što je Viminacijum, mogao uspešno da se sprovede moraju se utvrditi određena pravila što podrazumeva multidisciplinarnost. Ključni elementi modernog pristupa arheološkim istraživanjima jesu pažljivo definisanje objekta istraživanja, sagledavanje istorijskih činjenica i realizacija novih tehnika i tehnologija, koje iziskuju intenzivna istraživanja lokaliteta.

U istraživanju Viminacijuma primenjuju se, osim arheoloških metoda, više različitih metoda prirodnih nauka kao što su daljinska detekcija i geofizičke metode (geomagnetizam i georadar).

Daljinska detekcija je metod analize aerosnimaka šireg prostora. Jasno su uočljive konture vojnog logora koji je kvadratnog oblika i nalazi se sa istočne strane rimskog grada Viminacijuma. Detaljnijom analizom aerosnimka mogu se utvrditi potencijalni arheološki objekti na generalnom nivou, a zatim se primenom geofizičkih metoda preciznije definišu.

Geofizičke metode su, za razliku od arheoloških metoda, nedestruktivne, relativno brze i pouzdane pri lociranju arheološkog materijala.

⁴ <http://www.panoramaxxi.org.yu/Panorama%20XXI-3.pdf>

Geomagnetizam je geofizička metoda zasnovana na prirodnom svojstvu planete Zemlje da poseduje magnetno polje. Ova metoda koristi razlike u magnetskim osobinama različitih materijala i na taj način definiše eventualno postojanje arheološkog sadržaja. Podaci dobijeni geomagnetizmom se veoma dobro korelišu sa aerosnimcima. Na arheološkom nalazištu Viminacijum, geomagnetizam daje odlične rezultate na mestima koja sadrže opeku kao građevinski materijal. Prostor je arheološki istražen na osnovu uočene anomalije geomagnetskog polja, a kao rezultat iskopavanja imamo deo sistema za grejanje tzv. hipokaust.

Georadar je visokorezolutivna elektromagnetska metoda, koja se koristi na područjima koja su prethodne metode definisale kao posebno interesantne. U cilju definisanja prostora i dobijanja trodimenzionalnog modela objekata kao poseban vid najsavremenijih metoda, pri analizi georadarskog signala, primenjuju se metode veštačke inteligencije i prognostike.

Za utvrđivanje preciznog položaja objekata u prostoru i kotiranje arheoloških artefakata, koristi se satelitska navigacija subsantimetarske tačnosti. Ova navigacija je iskorišćena i za dobijanje 3D modela terena koji je pružio još jedan značajan aspekt u širem posmatranju lokaliteta.

Sve ove metode se na kraju implementiraju u GIS (Geografski Informacioni Sistem), i zajedno čine jednu vrstu baze podataka koja je lako dostupna i pruža sveobuhvatan uvid u celokupan ciklus ovog modernog pristupa arheološkim istraživanjima.

Ovakav pristup arheološkim istraživanjima, koji se na nalazištu Viminacijum primenjuje već duži niz godina, u potpunosti je u skladu sa revidiranom *“Evropskom konvencijom o zaštiti arheološkog nasleđa”*. Pionirski je pristup u srpskoj arheologiji, ali sve više nalazišta izdvaja sredstva za ovakav metod nedestruktivnog istraživanja.

Primenom savremene metodologije, arheološko nalazište Viminacijum napreduje znatno brže, troši manje finansijskih sredstava, a sam lokalitet postaje sve važniji deo turističke ponude Srbije.

1.4. Arhitektura Viminacijuma

1.4.1. Akvadukt

Akvadukt potiče iz I veka i u njegovom zidanju učestvovala su dve legije: LEGIO IIII FLAVIA FELIX i LEGIO VII CLAUDIA PIA FIDELIS. Srušen je u prvoj polovini V veka prilikom najezde Huna.

Slika br.2. Akvadukt

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu/Architecture>

Bio je ukupne dužine oko 10 kilometara i dovodio je pijaću izvorsku vodu u antički grad i vojni logor Viminacijum. Izvanredan je građevinski i inženjerski poduhvat. Na pojedinim mestima nalaze se upisana imena majstora koji su učestvovali u njegovoj gradnji.

Deo akvadukta je izmešten, jer je bio ugrožen radom površinskog kopa Drmno (precizno je isečen na segmente i posebno konstruisanim čeličnim sarkofazima prebačeni u zaštićenu zonu).

Akvadukt je zidan od kamena koji je vezan krečnim malterom. Strane akvadukta su zalivene prvo vodonepropusnim malterom, a zatim krečnim. Dno akvadukta je izrađeno od opeka sa pečatima rimskih legija koje su gradile ovaj akvadukt. U gornjem delu akvadukt je bio pokriven masivnim podnim opekama.

Rimski akvadukt je otkriven u dužini od oko 1000 metara, nadalje, geofizičkim metodama utvrđen je u dužini od 1800 metara, a potom metodom daljinske detekcije još 1350 metara.

1.4.2. Bazilika

Arheološkim istraživanjima otkriven je objekat sa tri prostorije, na čijoj se južnoj strani nalazila apsida. Temeljna zona zidova objekta, pojavila se već na dubini od 0,2 m.

Zidovi su sazidani od lomljenog kamena zelenca i sporadičnih fragmenata opeke, međusobno vezanih krečnim malterom. Širina zidova iznosi 0,6 m, a najveća očuvana visina 0,45 m. Unutar zidova objekta, kao i izvan njih, otkrivena je velika količina fragmentovanih tegula i imbreksa koji potiču od urušenog krovnog pokrivača.

Spoljna dužina objekta iznosi oko 28 m (radovi na otkopavanju objekta nisu završeni tj., apsida objekta zalazi ispod lokalnog puta koji je još uvek u upotrebi), a širina je 12,80m.

Slika br.3. Ostaci bazilike

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu/Architecture>

Po podizanju ostataka krovnog pokrivača, na podu od nabijene zemlje nađeni su brojni predmeti, izrađeni uglavnom od metala, kao i fragmenti keramičkih posuda. Najbrojniju grupu predmeta od gvožđa čine kovani klinovi, koji svakako potiču od srušene krovne konstrukcije.

Pored klinova, u pronađene predmete od gvožđa ubrajaju se jedan ključ i dva noža. Predmeti izrađeni od bronzе, takođe predstavljaju brojnu grupu nalaza, a među njima je najviše novčića (21 primerak).

Nalaze od kamena čine deo kružnog žrvnja i brus nepravilnog oblika. Keramičke posude su u najvećem broju bile rađene od gline peskovite fakture, uglavnom sive i mrkosive boje pečenja.

Analiza pomenutih nalaza, posebno nalaza novca, omogućila je precizno datovanje nastajanja i trajanja objekta u drugu četvrtinu IV veka. Njegova namena, na sadašnjem stepenu istraženosti, ostaje u domenu pretpostavki. Podužni raspored prostorija i dimenzije, ukazuju da se možda radi o bazilici.

1.4.3. Nekropole- grobnice

Prve podatke o nekropolama Viminacijuma zabeležio je još M. Valtrović 1882. godine kada je ustanovio da se južno od "varoši" nalazi veliko rimsko groblje koje se prostire do desne obale Mlave. U dosadašnjim istraživanjima otkriveno je preko 13.500 grobova koji pripadaju periodu od IV veka pre n.e. do VI veka n.e.

Posebno su raznovrsni oblici grobova sa kremacijom. Najrasprostranjeniji grobni oblik predstavljaju obične ili etažne rake čiji su zidovi zapečeni do crvenog, a nekada i sivog intenziteta.

Postoji više varijanti ovih grobnih oblika: *obične grobne rake* pravougaonog oblika, nekad sa pokrivačem od opeka složenih ravno ili na dve vode, sa daskom ili uzdužnom polovinom veće amfore kao pokrivačem i *etažne grobne rake* koje mogu biti sa ozidanim unutrašnjim etažom.

Po brojnosti slede sahrane u drvenim kovčezima, pa grobovi sa konstrukcijom od opeka koji su vrlo raznovrsni, dok su sasvim retki grobovi kod kojih je raka patosana daskama.

Slika br.4. Grobnica 1

Slika br.5. Grobnica 2

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu/Architecture>

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu/Architecture>

Neke od grobnica ukrašene su freskama izuzetne lepote i svedoče o tome da je u Viminacijumu tokom IV veka postojala jedna od najznačajnijih slikarskih škola. Nekoliko desetina monumentalnih grobnica, nad zemljom ili tipa *hypogeum*, porodičnih grobnica namenjenih sahrani više osoba, koncentrisano je u severnom delu istraživanih nekropola, bliže civilnom naselju.

1.4.4. Mauzolej

Mauzolej je kvadratne osnove dimenzija 20 x 20 metara. Zidan je od kamenih blokova i kvadera i ukrašen stubovima. U središnjem delu mauzoleja nalazi se centralna građevina dimenzija 5 x 5 metara koja je zidana od zelenog škriljca zalivenog malterom. Na uglovima objekata su kameni postamenti koji su nosili stubove. U centralnom delu ovog objekta nalazi se grobnica. Pokojnik je spaljen na licu mesta i na tom mestu je izrađena posebna drvena konstrukcija koja je nosila telo pokojnika.

Slika br.6. Mauzolej

Izvor: www.viminacium.org.yu/Architecture

Sa sigurnošću možemo da kažemo da je na ovom mestu sahranjena, odnosno spaljena osoba koja je u rimskoj hijerarhiji zauzimala izuzetno visoko mesto.

1.4.5. Memorija

U okviru lokaliteta prezentovane su tri memorije na dve lokacije. U pokrivenom objektu prezentovane su dve. Memorija označena kao G-4816 je jedan od najreprezentativnijih objekata te vrste na nekropolama Viminacijuma. Radi se o krstoobraznoj memoriji sa 11 grobnih mesta.

Građena je od opeke vezane krečnim malterom. Ulazilo se kroz ulaz dužine 5 m od čega su samo stepenice u dužini 3,70 m. Ovim vrlo strmim stepenicama silazilo se na dubinu od oko 3 m na kojoj se nalazio pod objekta.

Slika br.7.Memorija

Izvor: www.viminacium.org.yu/Architecture

Slika br.8.Sarkofag

Izvor: www.viminacium.org.yu/Architecture

Centralni prostor je kvadratnog oblika. Zidovi su bili omalterisani krečnim malterom sa primesama tucane opeke. Malter je fresko oslikan. Očuvani su mestimično tragovi zelene boje, dok ivice grobnih pregrada prati crvena bordura.

- Memorija sa sarkofagom

Prilikom arheoloških iskopavanja 1985. godine otkrivena je grobnica sa sarkofazima. Objekat je konzerviran i pristupačan posetiocima u okviru termoelektrane Kostolac.

Grobnica je bila pokrivena poluobljčastim svodom i oslikana. Predstavljani su geometrijski i floralni motivi. U grobnici je izvršeno pet sahrana. Tri pokojnika su položeni u kamene sarkofage, jedan u olovni, a jedan pokojnik je slobodno ukopan. Sarkofazi su reljefno dekorisani i predstavljaju prava umetnička dela.

1.4.6. Porta Praetoria

Rimski logor (*castrum*) na Viminacijumu je sagrađen u prvim decenijama I v.n.e. Postojanje zemljanog utvrđenja, iako arheološki nije potvrđeno, možemo očekivati još početkom istog veka, a pripisuje se jednoj od prvih mezijskih legija, *IV Scythica* ili *V Macedonica*.

Podizanje prvog kamenog utvrđenja, sredinom ili u drugoj polovini I v.n.e. se vezuje za legiju *VII Claudia* koja je ovde stacionirana tokom celog antičkog perioda. Približne dimenzije logora su oko 443 x 387m.

Slika br.9. Porta Praetorija -osnova

Sistematskim arheološkim iskopavanjima iz 2002 -2003.god. otkrivena je severna kapija logora – *Porta praetoria*. Ostaci ulazne kapije sa masivnim popločanjima, kloakom i bogato ukrašenim arhitektonskim elementima ukazuju na moćni odbrambeni sistem za koji je logor bio sagrađen na tadašnjoj severnoj granici Carstva.

Izvor: www.viminacium.org.yu/Architecture

Otkrivena ostava bronzanog novca datovanog od početka IV do sredine V v.n.e. ukazuje na vreme stradanja logora, koji je u Hunskoj najezi 441.g.n.e. napušten i nikada više nije zaživeo dotadašnjim sjajem.

1.4.7. Terme

Terme (*thermae*) predstavljaju tipično rimske građevine. One ne predstavljaju samo mesta za održavanje higijene već i mesta za odmor i razne društvene aktivnosti.

Postoji ukupno 5 konhi od kojih su 4 u funkciji *tepidarijuma* (bazeni sa toplom vodom) dok je peta konha predstavljala *frigidarijum* (bazen sa hladnom vodom).

Terme su očuvane u nivou *hipokausta* na kome se mogu pratiti više faza izgradnje.

Slika br.10. Pokrivene terme

Izvor: www.viminacium.org.yu/Architecture

Slika br.11. Terme – ostaci podne konstrukcija

Izvor: www.viminacium.org.yu/Architecture

Ostaci fresko-maltera ukazuju da su terme bile raskošne. Pod starijih termi koji se nalazio na stubićima od opeka bio je prekriven mozaikom. Veliki broj žižaka ukazuje na činjenicu da su terme korišćene i noću.

1.4.8. Trikonhalna crkva

Trikonhalna grobljanska crkva otkrivena je prilikom rada teške mehanizacije te je delimično devastirana, i to zapadna konha u većoj meri.

Zidana je od lomljenog kamena zelenca zalivenog krečnim malterom. Konstatovane su najmanje dve građevinske faze u arhitekturi crkve. Orijentisana je zapad-istok. Prilikom istraživanja oko i unutar crkve konstatovan je veći broj grobova.

Očuvana dužina crkve sa tremom je 15,50 m (bez trema 13,20 m), a širina crkve u istočnom delu je 8,03 m. Rastojanje između temena severne i južne konhe u spoljnim merama iznosi 12,80 m. Debljina zidova konhi je 1,00 m.

Bronzani novčići uliveni su u zidove na više mesta.

Slika br.12. Trikonhalna crkva

Izvor: www.viminacium.org.yu/Architecture

1.5. Umetnost Viminacijuma

1.5.1. Staklo

Slika br.13. Staklena posuda

Mnogobrojni i tipološki raznovrsni oblici staklenih posuda na Viminacijumu pokazuju finoću i majstorsko umeće rimskih zanatlija i u ovoj vrsti materijala. Luksuznost i maštovitost je posebno izražena na posudama rađenim u tehnici *millefiori* i posudama koje imitacijom podržavaju polihromnost mermera. Bogat repertoar toaletnih bočica, pre svega balsamarija svedoči o upotrebi raznovrsnih mirišljavih ulja i medikamenata koji su kod Rimljana oličenje čistoće kako tela tako i duha.

Izvor: www.viminacium.org.yu/Art/Glass

Osim keramičkog, proizvodi se i stono posuđe od stakla koje je krasilo trpeze svojom finoćom i elegancijom. Brojni pehari, čaše, zdele, boce i krčazi svedoče o njihovoj čestoj upotrebi u svakodnevnom životu.

Osim posuda jednostavnih formi, prisutne su i one specifičnih oblika koje su rađene ne samo tehnikom slobodnog duvanja, već i duvanjem u kalup, livenjem i presovanjem. Među njima, posebnu pažnju zaslužuju tzv. «Merkur boce».

Slika br.14. Staklene flaše

Izvor: www.viminacium.org.yu/Art/Glass

Bogatstvo formi ali i jednostavnost stila ukazuju na serijsku proizvodnju koja je mogla nastati i u samom Viminacijumu, dok su luksurniji primerci bili deo kelnskog, galskog i sirijskog proizvodnog kruga. Staklene posude iz Viminacijuma hronološki se mogu pratiti od I do IV/V v.n.e., pružajući pravu sliku o staklarskoj proizvodnji Rimskog carstva.

1.5.2. Keramika

Viminacijum je imao bogatu i raznoliku zanatsku delatnost, a proizvodnja keramike predstavljala je jednu od najrazvijenijih.

Istraživanja koja su do sada sprovedena, otkrila su i grnčarsko - radioničarski kompleks, koji time pruža i direktnu potvrdu o mestu na kome se ta proizvodnja i odvijala.

Pored zastupljenog posuđa, kao najvećeg dela proizvodnje, ovde je zastupljena i izrada svetiljki, terakota, opeka i vodovodnih cevi, podnih pločica i ostalog građevinskog materijala. Veliki broj posuda različitog oblika i kvaliteta izrade, govori o visokom stepenu razvoja i bogatom izboru oblika.

Slika br.15. Keramičke posude

Izvor: www.viminacium.org.yu/Art/Ceramics

Uz same posude koje su pronalažene na svim istraživanim lokacijama na Viminacijumu, pronađeni su i brojni kalupi za izradu reljefnih posuda koji pružaju dokaze o izradi luksuzne keramike na ovom prostoru.

1.5.3. Nakit

Nakit spada među najinteresantnije proizvode ljudske kulture. On je, pored dekorativne funkcije, imao i apotropejska-magijska svojstva pružajući zaštitu vlasniku od zlih sila, a pojedine forme su ukazivale na pol i društveni status nosioca.

Slika br.16. Prsten sa kamenom

Izvor: www.viminacium.org.yu/Art/Jewellery

U viminacijumskoj zbirci ima divnih komada zlatnih ogrlica sa dragim i poludragim kamenjem, mindusa sa rubinima, prstenova sa dragim kamenjem i gemama, privezaka sa kamejama...

Nakit Viminacijuma pokazuje veliku raznolikost. Njegovom analizom mogu se pratiti pojedine faze u razvoju i promene koje su pratile ukrašavanje a ukazuju na trendove i ukuse vlasnika. Pojedine forme nakita autohtonog porekla javljaju se još u predrimskom periodu.

Dolaskom legija i trgovaca i postepenom romanizacijom dolazi do prožimanja domaćih tradicija sa novim tekovinama što se odražava i na nakitu. Izrađivan je od različitih materijala: metal (zlato, srebro, bronza, gvožđe, kost, staklena pasta), kao i od različitih minerala koji su svojom šarolikošću davali poseban koloristički efekat.

1.5.4. Kovani novac

Grad u vreme vladavine Gordiana III (239. godine) stiče status kolonije rimskih građana (*Colonia Viminaciu*), kao i pravo kovanja novca. Produkcija ove kovnice traje 16 godina (od 239-256.), a potom je emitovanje novca od bakra i njegovih legura prebačeno je u carsku nadležnost.

U toku svog rada kovnica je emitovala novac većeg broja careva i članova njihovih porodica: Gordijana III, Filipa I, Filipa II i Otacile; Trajana Decija, Etruscile, Decija II, Hostilijana, Trebonijana Gala, Volusijana, Emilijana, Valerijana, Mariniijane (posmrtno) i Galijena.

Najupadljivija osobina viminacijumskog lokalnog novca je u tome da je vreme njegovog kovanja bliže određeno oznakama an(no) i odgovarajućim rimskim brojem od I do XVI (izuzev brojeva X i XV kada kovnica nije emitovala novac) u reversnom isečku.

Tokom svog rada kovnica je kovala u bakru tri nominala, koje numizmatičari popularno nazivaju velika (VB), srednja (SB) i mala (MB) bronza, a čija su antička imena bila sestercij, dupondij i as.

Zabeleženi su i primerci sa većom težinom od redovnih nominala, tzv, «debeljaci» koji su predstavljali probne otkove, kao i nekoliko medaljona.

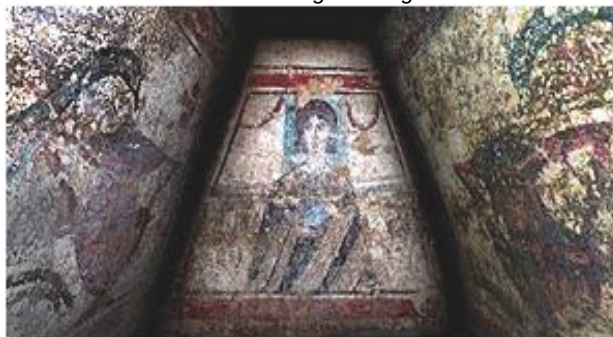
Slika br.17. Kovani novac

Izvor: www.viminacium.org.yu/Art/RomanCoins

Natpisi na aversu viminacijumskog novca sadrže imena gore pomenutih careva i članova njihovih porodica u nominativu i dativu. Dativski oblik je karakterističan od 12 godine lokalne ere. Biste careva su najčešće predstavljene nage, u oklopu ili sa oklopom i poludamentom. Biste carica odevenih u stolu su prikazane na polumesecu ili bez njega. Reversna legenda je standardna i sadrži skraćeno ime provincije i grada u kome je novac kovan: PMS COL VIM (*Provincia Moesia Superior. Colonia Viminacium*).

1.5.5. Fresko oslikane grobnice

Viminacijski dragulj su freske, najznačajnije iz kasnoantičkog perioda sa cele teritorije nekadašnjeg Rimskog carstva. Posebno se izdvajaju fresko grobnice iz 4. veka. Jedna od njih, prelepa freska mlade žene, koju su arheolozi nazvali "Divina", smatra se najlepšom freskom kasnoantičke umetnosti, a zbog položaja ruku i zamišljenog pogleda dobila je epitet "Mona Liza kasne antike" i izaziva divljenje svakog posetioca koji uđe u čudesni podzemni svet mrtvih.

Slika br.18. Paganska grobnica

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu/Art/TombsFrescoes>

Grobnica, ukrašena je likom devojke koja je pripadala višim društvenim slojevima, na šta upućuju pronađeni delovi zlatnom bojom obrubljene haljine. Ovaj portret, kažu poznavaoци, probio je sve kanone umetnosti i svojom zagonetnom lepotom opravdano osvojio epitet bisera antičkog stvaralaštva.

Slika br.19. Hrišćanska grobnica

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu/Art/TombsFrescoes>

Freska Hristov monogram. Nalaz grobnica sa Nebeskim jahačem i Hristovim monogramom pružaju ideju kako se paganstvo preobražavalo u hrišćanstvo.

Slika br.20. Grobnica sa kupidonom

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu/Art/TombsFrescoes>

Dve freskama oslikane grobnice potiču iz doba paganstva, zaključuje se po dekoraciji florom i faunom živih boja.

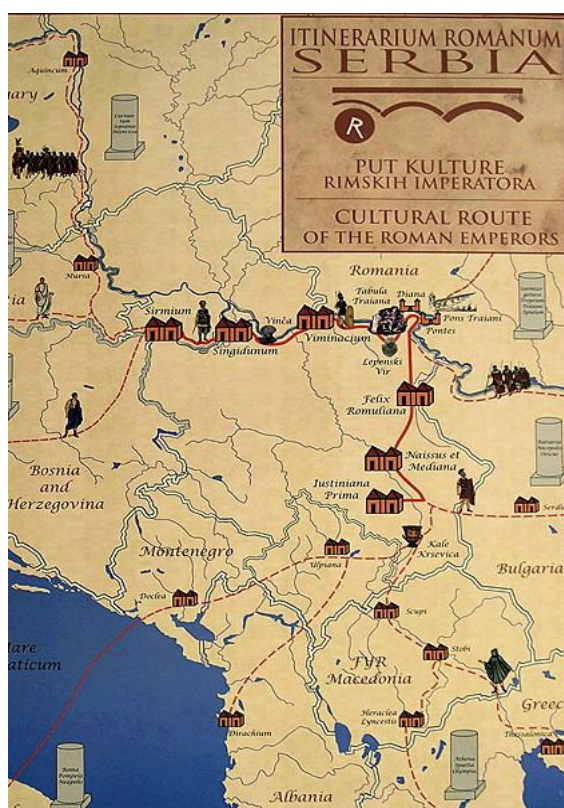
2. Prezentacija, interpretacija i turistička atrakcija Viminacijum

Viminacijum ima sve, očigledne preduslove da za našu zemlju postane ono što Pompeji predstavljaju za Italiju. To je izuzetan i neponovljiv lokalitet u svetskim razmerama i treba da bude svetska turistička atrakcija. Sa svojim termama, mauzolejom u kome se nalaze podzemne grobnice sa najlepšim freskama poznoantičke umetnosti, sa Portom Pretorijom, akvaduktom, privlači pažnju turista iz celog sveta.

Zahvaljujući izvanrednim komunikacijama, pre svega Dunavu, Viminacijum beleže sve rimske karte, tzv. itinerari.

2.1. "Put rimskih imperatora" – atrakcija i fascinacija

Slika br.21. Karta -Put kulture rimskih imperatora

Izvor: www.vreme.com/g/mapirmsrb

Bogatstvo rimskog nasleđa na tlu Srbije i činjenica da je na ovom prostoru rođeno ili živelo, pretpostavlja se, čak 17 rimskih imperatora, osnova su buduće kulturno-istorijske turističke rute **"Put rimskih careva"**. Plan je da se sva mesta bogatog antičkog nasleđa, od Sremske Mitrovice (Sirmijum) do Lebana (Justinijana Prima), povežu u jedan atraktivan turistički paket, rutu, dugu 600 km i istovremeno podstakne svest o važnosti očuvanja nasleđa, mogućnostima održivog razvoja i prosperiteta lokalnih zajednica na tom putu.⁵

⁵ Vreme 895 - Rimska Srbija Putevima imperatora.htm, Darinka Mihajlović

Centar Rimskog puta biće Viminacijum. Ovaj lokalitet je otvoren oktobra 2006. godine i već iduće godine ga je videlo 50.000 ljudi. Model poslovanja Viminacijuma biće prenet i na ostale lokalitete. Arheološki park Viminacijum je podignut za pet godina, što je prava ilustracija veličine jednog takvog posla.

U cilju postavljanja osnova za pozicioniranje rute “Put rimskih careva”, odnosno definisanja jedinstvenih prodajnih predloga rute, razrađene su tabele za celu rutu i posebne lokalitete gde svaka ponaosob sadrži ključne karakteristike, fascinacije i interpretativne teme ili naraciju (*story*), (tabela br.1).⁶

Tabela 1. Ključne karakteristike, fascinacije i interpretativne teme ili naraciju Viminacijuma

Lokalitet	Viminacium
Ključne karakteristike	- Početak I veka n.e. - Glavni grad Gornje Mezije - Carski grad (Hostilian) - Carski mauzolej - Uz Carnuntum, jedini veliki rimski logor/naselje nad kojim nije niklo novo - olakšana istraživanja
Fascinacije	- Carski mauzolej - Najlepše freske kasne antike na celoj teritoriji Rimskog carstva - Prvom polovinom IV veka tačka seljenja (i zadržavanja) Rima u Konstantinopolj
Narativna tema	- Tajna imperatorove smrti - Mona Liza kasne antike - Tranzicija carstva - Viminacium, lumen meum

Izvor: www.merr.sr.gov.yu/dokumenti

“Put rimskih careva” u Srbiji se pozicionira kao **turing proizvod visoke vrednosti**, koji na osnovama starorimskog, objedinjava materijalno i nematerijalno kulturno nasleđe, kao i prirodne fascinacije Dunava, Srema i Istočne Srbije.

2.2. Prezentacija Viminacijuma

Omogućavanje posete lokalitetu od strane sadašnjih i budućih generacija, podrazumeva zaštitu i očuvanje ovih resursa, što je jedna od premisi održivog razvoja, a istovremeno garantuje očuvanje atraktivnosti lokaliteta. Troškovi zaštite i konzervacije variraju od objekta do objekta, posebno ako se tome dodaju i neophodna dalja ili dodatna arheološka istraživanja.

⁶ <http://www.merr.sr.gov.yu/dokumenti>

Ovaj proces istraživanja, konzervacije i zaštite treba da teče paralelno sa turističkim korišćenjem, što nikako ne znači da treba čekati da se sve istraži, pa tek onda dovoditi posetioce. Posetioce treba privući brzo, pa iako je Viminacijum nedovoljno istražen treba ga prezentovati, jer turistička valorizacija podrazumeva obezbeđivanje dodatnih finansijskih sredstava.

Pristup lokalitetu je iz dva pravca: sa pristaništa na Dunavu i preko Požarevca, Kostolca i starog rudarskog naselja. Od pomoći može biti, iako malobrojna, turistička signalizaciju na magistralnim i pristupnim putevima, kao i veliki natpis na samom ulazu na lokalitet.

Iz oba pravca se stiže u prostranu plodnu ravnicu, u kojoj se, u neposrednoj blizini površinskog kopa lignita i termoelektrane „Kostolac” nalaze istraženi delovi Viminacijuma.

Slika br.22. TE „Kostolac”

Izvor: www.klubputnika.com

Slika br.23. Putokaz

Izvor: www.klubputnika.com

Slika br.24. Ulaz na lokalitet

Izvor: www.images.google.com

Viminacijum predstavlja prekretnicu u našoj dosadašnjoj prezentaciji arheoloških lokaliteta. Do sada istraženi objekti: terme, severna kapija vojnog logora i mauzolej su pokriveni kako bi se zaštitili od atmosferilija i tako omogućila njihova prezentacija turistima.

Pomenuti objekti su pokriveni lakim lameliranim konstrukcijama i posebnim pokrivačem tzv. francuskim tendama. Upotreba materijala od lakog lameliranog drveta dozvoljava da se u prostoru **premoste veliki rasponi**, bez ikakvog oslonca u samom objektu. Ono što je posebno važno, postavljanje konstrukcija **nije ugrozilo** arheološke slojeve. Objekti su postavljeni na velikim betonskim blokovima i ankerima vezani za pokrivač.

Severna kapija vojnog logora, odnosno kastruma Viminacijuma i terme pokriveni su providnim tendama od specijalnog materijala i imaju posebno konstruisane zavese koje tokom letnjih meseci omogućavaju cirkulaciju vazduha.

Mauzolej je piramidalne forme i za sada je pokriven istim tendama. Međutim, temeljni deo je tako izgrađen da može da podnese i pokrivanje polikarbonatima. Zato mauzolej ima radni naziv «Kristalni mauzolej». Mauzolej je jedan od najreprezentativnijih arheoloških objekata u ovom delu Evrope i sigurno jedan od najlepših u našoj zemlji.

2.2.1. Pokrivanje Mauzoleja

Pokrivna zaštitna konstrukcija iznad Mauzoleja je projektovana od nosača u lepljenom lameliranom drvetu - LLD. Osnovnu konstrukciju čine osam zakrivljenih i četiri prava LLD nosača. Ostali elementi drvene konstrukcije su u lepljenom lameliranom i masivnom drvetu, dok je metalna konstrukcija prisutna sa zategama između LLD nosača.

Veze između nosača osnovne konstrukcije su zglobove, izvedene vijcima. Veza između elemenata od masivnog drveta koji čine piramidalni vrh konstrukcije je kruta, izvedena pomoću metalnih konektera. Zakrivljeni nosači su raspona 20m i u osnovi čine kvadrat zarubljenih uglova. Konstrukcija tako pokriva prostor dimenzija 32x32 m.

Konstrukcija je postavljena na betonske temeljne zidove koji zatvaraju prostor nekropole ispod konstrukcije.

Slika br.25. Osnova mauzoleja

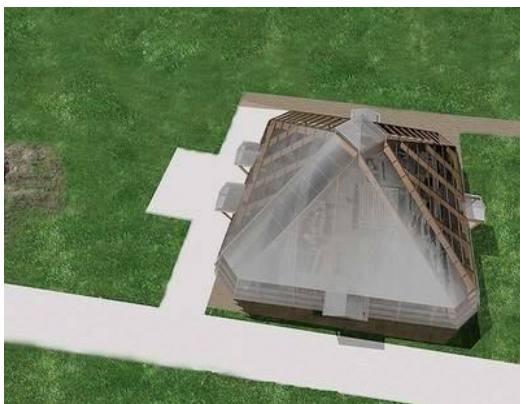
Izvor: <http://www.viminacium.org.yu>

Slika br.26. Krovna konstrukcija

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu>

Slika br.27. Mauzolej pod krovom

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu>

Slika br.28. Unutrašnjost mauzoleja

Izvor: <http://www.viminacium.org.yu>

Zaštitna konstrukcija prati svojim oblikom prostor koji pokriva. Najveći, centralni grob nekropole je osvetljen direktno preko središnjeg najvišeg dela konstrukcije. Tako se ovakvom konstrukcijom ističe centralno mesto nekropole.

Zaštitne konstrukcije od lepljenog lameliranog drveta pružaju objektima sve estetske kvalitete koje im daju i moderni objekti od čelika i stakla.

Svojom ekonomičnošću sve više zamenjuju tradicionalne načine građenja u drvetu. Zaštićenom prostoru konstrukcija je svojim velikim rasponima dala eleganciju, materijalom toplotu, ali i uzvišenost i ceremonijalnost koja mu pripada.

2.3. Interpretacija Viminacijuma i animacija turista

Na Viminacijumu je po prvi put u nas započela intenzivna primena novih oblika interpretacije lokaliteta. Pored izgradnje turističke infrastrukture, obuke kadrova, arheološki park Viminacijum nudi nove sadržaje: kostimirani vodiči, interaktivna prezentacija života u rimskom gradu i vojnom logoru, hrana spremljena po originalnoj recepturi, izložbe i koncerti, kao i aktivno uključivanje u internacionalne programe (Sačuvajmo planetu, svetski projekat priređen za spas klime i sl.).

Osim unapred zakazanih i organizovanih poseta lokalitetu, postoje i individualne/slobodne posete bez zakazivanja, za koje se najlakše dogovoriti sa obezbeđenjem samog Viminacijuma, a po potrebi ako su neophodne dodatne informacije ili vodič, moguće je obratiti se Turističkoj organizaciji Požarevac.

2.3.1. Interpretacija arheološkog parka Viminacijum in situ

Osmišljene su tri varijante organizovanih poseta:

1. Osnovna - u trajanju od sat i trideset minuta, koja podrazumeva razgledanje postojeće tri lokacije.
2. Proširena - u trajanju od 2 sata, sa posetom Požarevačkom muzeju, odnosno, mogućoj isturenoj lokaciji Muzeja.
3. Puna - u trajanju od 3 sata, sa vrhunskim predavanjem o svakoj lokaciji, i koncertom na nekom od objekata lokaliteta (terme ili mauzolej).

Maksimalni broj posetilaca u toku jednog dana, procenjen na osnovu broja predviđenih dnevnih tura (četiri dnevno), iznosi oko 200 turista na dan. U periodu maj–oktobar, kada se organizuju đачke ekskurzije, broj posetilaca poraste peterostruko. Prezentacija lokaliteta je tako organizovana da, bez obzira na povećan broj turista, može da se kontroliše kapacitet prostora arheološkog nalazišta i kretanje turista, čime se obezbeđuje zaštita lokaliteta i njegova održiva prezentacija.

Osnovna poseta arheološkom parku sastoji se od sledećih aktivnosti:

Na **severnoj kapiji vojnog logora** (Porta Praetoria) posetioци se zadržavaju oko 20-tak minuta uz pratnju stručnog vodiča koji daje osnovne podatke o istoriji rimskog logora i grada, te dosadašnjim arheološkim istraživanjima.

Panoi sa odgovarajućim fotografijama i crtežima nalaze se na svakoj od tri lokacije tako da u potpunosti potkrepljuju i dopunjuju vodiča. Predviđeno je da severna kapija bude polazna tačka na kojoj počinje priča o Viminacijumu koja se na svakoj sledećoj lokaciji proširuje i obogaćuje novim sadržajima.

Nakon toga se stiže do **termi** (Thermae), gradskih kupatila, odnosno središta društvenog života u rimsko vreme. Nalaze se na samom obodu istraženog dela grada Viminacijuma i pružaju elemente za rekonstrukciju izgleda reprezentativnog centra nekadašnje prestonice Gornje Mezije. Spadaju u red luksuznih termi sa podovima ukrašenim mozaicima i oslikanim zidovima.

Posetioци se upoznaju sa svakodnevnim životom u rimskom periodu, a posebno sa značajem kupanja i održavanja higijene. Stručni vodič objašnjava osnovu i namenu istraženih prostorija kupatila, istoriju iskopavanja i rezultate arheoloških istraživanja.

U rimskom graditeljstvu terme širom Carstva imaju određeni, prepoznatljivi raspored prostorija i specijalan način njihovog zagrevanja (podno grejanje – hipokaust) koji je primenjen i u slučaju kupatila u Viminacijumu. Na ovoj lokaciji posetioци se zadržavaju oko 25 minuta.

Poslednji objekat koji se obilazi je tzv. **Carski mauzolej** gde goste dočekuje osoblje obučeno u odeću rimskih građana (toge i tunike koje prikazuju modu III i IV veka u rimskim gradovima) koje ih provodi kroz deo ograđenog rimskog groblja i dovodi do ulaza u tzv. Podzemni svet u kome se nalaze tri oslikane grobnice, koje su u gotovo potpunom mraku. Ovde se traži hrabrost od posetilaca jer tu, deset metara pod zemljom, stoji Haron, s crnom kapuljačom, držeći činiju. Prema antičkom mitu, Haron je brodar u podzemlju, koji prevozi duše u svet mrtvih. Ali, samo do prve grobnice gde ih preuzima stručni vodič koji objašnjava detalje vezane za predstave u grobnicama i njihovo značenje.

Silazak u Ad (podzemni svet) je zanimljiv, jer je svetlo vrlo oskudno, a zbog niskih tavanica podzemnih hodnika deo puta se prelazi sa savijenim leđima. Pretpostavljamo da je ovo za turiste vrlo atraktivno, baš zato što je nesvakidašnje, ali za klijentelu u poznijim godinama mogao bi biti problem.

Konzervirane i zaštićene freske predstavljaju remek dela slikarstva u grobnicama tog perioda. Predviđeno zadržavanje na ovoj lokaciji iznosi oko 45 minuta.

Slika br.29. Haron – mitski vodič

Izvor: www.viminacium.org.yu/Tourism

Slika br.30. Osoblje u tunikama i togama

Izvor: www.viminacium.org.yu/Tourism

Nakon obilaska objekata na tri lokacije, posetiocima je omogućeno korišćenje čistih i savremeno opremljenih toaleta, osveženje u taverni-restoranu i kupovina suvenira, odnosno replika predmeta nađenih na raznim arheološkim lokacijama u Viminacijumu.

Dosadašnji posetioци Arheološkog parka Viminacijum, najviše su se zanimali za Mauzolej imperatora i zbirku fresaka koje predstavljaju vrhunac kasnoantičkog slikarstva.

Planirano je da se u budućnosti program proširi obilaskom objekata na još dve lokacije: **memorije** (raskošne i dobro očuvane grobnice sa više grobnih mesta – tzv. hypogeum) i **vodovoda** (odlično očuvanog akvadukta sagrađenog u maniru najboljih rimskih graditelja).

Pored prostora za odmor je i prodavnica suvenira u kojoj se mogu videti verne replike namenjene turistima (samo u Viminacijumu ih ima 115 vrsta), koje spadaju u najlepše primerke antičke primenjene umetnosti, izrađene potpuno autentičnim postupkom koji se primenjivao u antičko doba. Najviše pažnje privlači društvena igra „Viminacijum“, u kojoj se „utvrđuje“ uzrok smrti imperatora Hostilijana.

Ulaznice za obilazak sva tri objekta su: 100 dinara za decu stariju od sedam godina i penzionere, a za odrasle 200 dinara. Za četvoročlanu porodicu, roditelje sa dvoje dece ulaz je 400 dinara.

Viminacijum je otvoren 364 dana u godini, samo se 1. januara ne radi. U toku dana otvoren je od 09-16h i na svaka dva sata su organizovane grupne ture, a po najavi, turiste mogu da ga dočekaju rimski senatori i konzuli, postoje rimske dvokolice za potrebe animacije i elektro-mobil sa 14 sedišta, čime posetioци mogu da krenu u obilazak lokaliteta.

Viminacijum je pokriven sa 16 video kamera, a uskoro će biti omogućeno posetiocima da, pre nego što krenu, ukucaju određenu IP - adresu (internet protokol adresa) adresu i vide mesto gde hoće da odu i da vide istraživanja antičkog amfiteatra.

Slika br.31. Rimske dvokolice

Izvor: www.klubputnika.com

Sudeći po svim lepotama koje Viminacijum može da pruži, u današnje vreme, kada turizam nema samo rekreativnu funkciju, nego sve više dobija kulturnu dimenziju, obilazak Viminacijuma predstavlja doživljaj koji se nikako ne može propustiti.

2.3.2. Popularizacija i prezentacija nasleđa javnosti

Oživljavajući nizom akcija i koncerata ideju da je sadašnja teritorija Srbije obuhvatala veliki deo granice Rimskoga carstva u kome se odvijao intenzivan i buran život, kao i da je na teritoriji Srbije rođeno sedamnaest rimskih imperatora, "Rimske noći" su manifestacija i projekat koji će obići sve gradove u okviru projekata "Putevima rimskih imperatora" i koja će imati za cilj popularizaciju istorijskog i arheološkog nasleđa antike na teritoriji današnje Srbije.

U okviru Rimskih noći 7.jula 2007. godine, Viminacijum je, pored svetskih metropola (Šangaj, Johanenburg, London, Tokio, Rio de Žaneiro, Sidneja....), učestovavo u internacionalnoj akciji "Sačuvajmo planetu". U okviru programa predstavnici diplomatskog kora i počasni gosti su u togama i rimskim dvokolicama dovoženi, a priređeno im je razgledanje najznačajnijih fresaka kasnoantičkog perioda sa teritorije Rimskog carstva, koje su otkrivene u Viminacijumu.

Brojni elektronski mediji širom sveta direktno su prenosili programe i koncerte održane tim povodom.

To je bila samo jedna od akcija koja je napravljena u cilju predstavljanja Viminacijuma svetskoj javnosti.

Slična scenografija priređena je i na dva najveća sajma turizma u Berlinu i Milanu, što je u njihovim medijima plasirano kao udarna vest a nisu bile retke ni naslovne stranice sa Viminacijumom.

Nadalje, internacionalnim spektaklom koji je okupio diplomatsku, poslovnu i kulturnu elitu, tj. koncertom Emme Shapplin 30. avgusta 2008. godine u Mauzoleju arheološkog nalazišta Viminacijum, započela je sledeća manifestacija "Rimska noć", ovaj put sa ciljem prikupljanja sredstava namenjenih naučnim istraživanja antike na teritoriji Srbije i projektu "Putevima rimskih careva".

VIP gosti priložili su donacije od 12.000 dinara, dok je firmama bilo prepušteno da same izaberu koliku sumu žele da ulože u ovaj značajan lokalitet.

Slika br.32. Skulpture rimskih imperatora

Izvor: <http://www.ogledalovu.com>

Još jedan u nizu projekata Viminacijuma je i "Dunav art Viminicijum" u kome vajari rade skulpture 17 rimskih imperatora koji će u budućoj, i za nas više nego kapitalnoj akciji "Putevima rimskih imperatora" biti postavljene u gradovima u kojima su ovi imperatori boravili.

2.3.3. Postignuti efekti na turističku tražnju i promet

Niz detalja, od vodiča obučениh u rimske toge, preko „kamenčića sreće“, poruka ispisanih na komadićima autentične rimske grnčarije koje svi posetioци dobijaju kao suvenir na poklon, pa do hleba - izuzetno ukusnog - spremljenog po originalnom receptu, uz vredne iskopine, obilazak Viminacijuma pretvaraju u nezaboravan čas istorije.

Imajući u vidu da je na turističkim berzama tržište krstarenja u usponu, i da su zahtevi za „alternativnim“ destinacijama sve brojniji, a da Dunavom godišnje prođe više stotina hiljada turista iz Zapadne Evrope, jasno je zašto je Viminacijum, na rukavcu Dunava, na svega tri kilometra od glavnog plovnog toka, atraktivna lokacija za turiste u godinama, uglavnom akademski obrazovane.

Viminacijum je 2007.god. posetilo više od 50.000 radoznalih posetilaca, a iz pristaništa na Dunavu stizali su gosti sa 12 američkih, 35 danskih i 47 holandskih brodova-kruzera.

Primeru radi, već do do sredine aprila 2008, zabeležena je poseta oko 3.000 arheologa, studenata i turista iz Švajcarske, Francuske, SAD, Holandije, sa Islanda, iz Austrije, Nemačke i Australije.⁷

Procenjuje se da će do 2010. ili 2011. godine, do Viminacijuma stizati čak 200.000 putnika sa 600 brodova, koliko će ih ploviti na sve popularnijim dunavskim turama. Lokalitet glavnog grada rimske provincije Gornje Mezije već je ucrtan u itinerer ovih luksuznih putovanja.

⁷ <http://www.naslovi.net/2008-05-17/politika/rimljani-pored-termoelektrane/674753>

3.Problemi zaštite nasleđa i održivog razvoja turističke destinacije Viminacijum

3.1. Konflikti zaštite nasleđa sa razvojem energetike

Danas, turističku afirmaciju Viminacijuma otežava napredovanja površinskog kopa "Drmno".

Zakonom iz 2002. godine Viminacijum je zaštićen, ali je iskopavanje uglja dozvoljeno na lokacijama nekadašnjeg groblja koje se nalazilo na obodima grada. Sve građevine koje su dosad otkrivene, pronađene su na državnom posedu. Niko sa sigurnošću ne može da predvidi šta se sve još nalazi ispod susednih njiva, za koje se čeka da budu otkupljene od seljaka.

Dugoročnom strategijom razvoja kostolačkog rudarsko-energetskog basena predviđeno je proširenje rudnika „Drmno“ i izgradnja novog teremoenergetskog bloka snage 350 megavata. Imajući u vidu važnost energenata za razvoj zemlje, najveći problem je kako naći rešenje i za arheološko nalazište „Viminacijum“, ispod koga je smešteno nalazišta uglja, da ipak bude sačuvan u što većem obimu i, kao izuzetno dragoceno svedočanstvo, ostavljen budućim pokoljenjima.

Već duže vreme vode se pregovori između ministarstava kulture, rudarstva i energetike, EPS-a i „TE-KO Kostolac“ oko pomeranja granice i preseljenja arheoloških objekata.

Potrebno je definisati nove granice koje neće ugroziti dalji razvoj arheološkog lokaliteta i stvoriti mogućnosti za eksploataciju rezervi uglja od 440 miliona tona, odnosno od devet do dvanaest miliona tona uglja godišnje.

Projekcijom površinskog kopa »Drmno« do 2040. godine neće biti ugrožena sama zona rimskog grada i vojnog logora. Međutim, Viminacijum se prostire na preko 450 hektara površine, i gradski areali su neposredno ugroženi napredovanjem kopa.

Na tom prostoru nalaze se izuzetni objekti kao što su akvadukt u dužini od blizu 10 km, kasnoantičke bazilike, poljoprivredna imanja rimskih vojnika-veterana, vile rustike, rimski putevi koji su povezivali Viminacijum sa susednim gradovima.

Deo akvadukta, delimično arheološki istražen, morao je da bude premešten, jer se nalazio na frontu prostiranja površinskog kopa. Radom bagera uništeni su delovi akvadukta, što je zahtevalo njegovo hitno spašavanje. Ovaj objekat predstavlja svetsku atrakciju i zahteva hitnu konzervaciju i pokrivanje. Zbog nedostatka sredstava ozbiljno je ugrožen i istraženi deo akvadukta.

U narednom periodu su na udaru napredovanja kopa i drugi važni rimski objekti. Trenutno, neposredno pred linijom kopa, nalazi se veoma važna rimska bazilika iz IV veka, koja se hitnim izmeštanjem i konzervacijom mora sačuvati.

Sigurno je da se ovaj konflikt mora rešavati kombinovanim pristupom – kompromisom i izborom prioriteta. Kako se u državne prioritete svrstava i eksploatacija energetske izvore i zaštita kulturnog nasleđa od izuzetnog značaja, to znači da će morati da se traže kompromisna rešenja. Kompromisom se može smatrati istraživanje i preseljenje dela arheoloških nalaza i objekata i ulaganje u njihovu prezentaciju u sklopu arheološkog parka Viminacijum o trošku „Elektroprivrede Srbije”, tj. Rudnika uglja „Drmno”.

Na kraju se konflikt, ako je ostvarena dobra saradnja i koordinacija ključnih aktera može transformisati u win-win kombinaciju.

3.2. Problem dostupnosti Viminacijuma

Od Beograda do Viminacijuma stiže se autoputem E-75 (koridor X) sve do odvajanja za Požarevac, gde se nastavlja lokalnim putem do Požarevca, preko Kostolca pa sve do starog rudarskog naselja.

Što se tiče železničkog saobraćaja njime se do lokaliteta stiže vozom na relaciji Beograd-Kostolac (pruga Kostolac – Požarevac je zapuštena), a nadalje do odredišta lokalnim autobusima. Ovde možemo pomenuti i voz „Romantika”, koji je saobraćao pri organizaciji kulturnog događaja, koncerta Eme Šaplen kada su posetioци stizali na lokalitet unapred organizovanom turom.

Na lokalitet se može stići i rekom Dunav, (koridor VII), koji je ne samo međunarodni plovni put i najznačajniji tranzitni put u svetu, već je, od izvorišta do ušća, proglašen rekom kulture, što ide u prilog koncepciji Viminacijuma kao spoja kulturnog dobra, atraktivnosti i profitabilnosti. Pristigle turiste u pristanište, koje se nalazi svega tri kilometra od lokaliteta, čeka organizovan prevoz luksiznim autobusima.

Osim asfaltiranih tri i po kilometra lokalnih puteva na prostoru oko Viminacijuma i izgrađenog pristaništa na Dunavu, prilazni put od Požarevca je u tako lošem stanju da je to, najblaže rečeno sramota.

U okruženju Viminacijuma ostali lokalni putevi su u jednako lošem stanju, veći deo obale je nesređen, a turistička ponuda bilo koje vrste praktično je svedena na minimumu, tabela 2.⁸

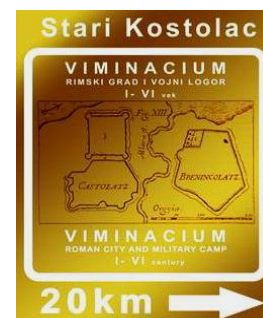
Tabela 2. Turistička i druga infrastruktura 2005.godine

Mesto	Stanje infrastrukture	Dogovorene aktivnosti	Nerešeni problemi
Kostolac, Selo stari Kostolac	Nedostatak adekvatno uređenog privezišta za čamce i jahte po evropskim standardima u Kostolačkom dunavcu. Nema pristana za turističke brodove.	Gradi se pristan za turističke brodove.	Pomoć u izradi projekta. Dozvole i saglasnosti od Ministarstva za kapitalne investicije i drugih nadležnih organa.

Izvor: www.pks.komora.net/PrivredauSrbiji/Privrednegrane/Turizamiugostiteljstvo

Drugo, odgovornima bi se moglo zameriti i na veličinama putokaza do ovog odredišta. Veličina ima više, ali je samo jedan lako uočljiv, ostali su formata A4. Nedostaje i vertikalna saobraćajna signalizacija koja bi jasno pokazivala put ka ovom nalazištu još od auto-puta Beograd-Niš, od skretanja za Požarevac.

Slika br.33. Putokaz

Izvor: www.viminacium.org.yu

Ovde možemo pomenuti i ideju da turisti koji krenu na "Put rimskih careva", lokalitete (Viminacijum...) obilaze peške, biciklom, automobilom ili kombinovano, što je veliki trend u svetu.

Celom rutom planirane su biciklističke staze koje bi se nadovezale na postojeće evropske koridore kroz Srbiju: eurovelo 6 (3.653km) i eurovelo 11(5.964 km).

⁸ www.pks.komora.net/PrivredauSrbiji/Privrednegrane/Turizamiugostiteljstvo

Nadalje, postojanje i uređenje malog aerodroma nedaleko od Viminacijuma svakako pruža izuzetne mogućnosti za dolazak posetilaca u budućnosti.

U budućem razvoju turizma u Srbiji, a pogotovo turističke destinacije Viminacijum trebalo bi povećati dostupnost i udeo rečnog i železničkog u odnosu na putni saobraćaj.

3.3. Problem zagađenja životne sredine

S obzirom da se lokalitet „Viminacijum“ danas prostire ispod obradivih poljoprivrednih površina, problem kanalisanja otpadnih voda, vodosnabdevanje, kao i snabdevanje električnom energijom, vezano je za okolna naselja stari Kostolac i Drmno, reku Dunav, i za TE „Kostolac“.

Sve češći problem oko zagađenja vode, vazduha i zemljišta može da se pripiše, između ostalog, i postojećim deponijama pepela. Način i intezitet uticaja zavise od tehnologije i odlaganja pepela, karakteristika tla gde se vrši odlaganje, kao i od fizičkih i hemijskih osobina odloženog pepela.

Deponija pepela TO „Kostolac“ se nalazi u blizini naselja Stari Kostolac, Drmno, obradivih površina, kao i arheološkog nalazišta Viminacijum što znatno povećava potrebu za zaštitom od raznošenja.

Zbog blizine međudržavne granice sa Rumunijom, ceo problem dobija međunarodni karakter. Deponija pepela, dakle, predstavlja za okolinu, region i republiku veliki ekološki, ekonomski i socijalni problem.

Tabela 3 - Pregled površina deponija pepela TE

DEPONIJJA PEPELA (ha)				
Br.	OBJEKAT	aktivna	pasivna	ukupno
1.	TE „Nikola Tesla“ A	110	290	400
2.	TE „Nikola Tesla“ B	200	200	400
3.	TE „Kolubara“	30	20	50
4.	TE „Morava“	20	10	30
5.	TE „Kostolac“ A i B	30	170	200
6.	UKUPNO	390	690	1070

Izvor: www.cqm.co.yu/fq2006/pdf

Mere koje se preduzimaju radi zaštite od raznošenja mogu biti različite: održavanje vodenog ogledala, prskanje vodom, sejanje višegodišnjih trava, formiranje vetrozaštitnih pojaseva, rekultivacija.

U procesu pripreme uglja za upotrebu u termoelektranama, ugalj se često puta suši na visokim temperaturama. Običan lignit u sirovom stanju sadrži do 25% pepela, a posle sušenja procenat pepela pada i do 5%. U velike zagađivače atmosfere spadaju i sušare za ugalj. Velike količine gasova štetnih za životnu sredinu se oslobađaju u procesu sušenja: NO, SO, SO₂, NO₂, amonijak, vodonik sulfid i dr.

Nadalje, i opasnost od globalnog zagrevanja nalaže da pronademo efikasnije tehnologije za korišćenje fosilnih goriva i druge izvore energije koji ne stvaraju ugljen dioksid i ne zagađuju okolinu.

To znači da će se iz različitih fondova i izvora povećati ulaganja u mere zaštite životne sredine na svim objektima i postrojenjima za proizvodnju i preradu uglja.

Iako se planira proširenje rudnika „Drmno“ i izgradnja novog teremoenergetskog bloka, možda je jedno od rešenje smanjenja zagađenja na lokalitetu „Viminacijum“ prelazak na iskorišćavanje alternativnih energetskih resursa tj. „Nove obnovljive izvore energije“ (NOIE), kao što su: solarna energija, energija vetra, vode (u ovom slučaju blizina Dunava) i geotermalna energija. Mada su ovi trajni i obnovljivi resursi u osnovi slobodni, to se ne odnosi na tehnologije koje se primenjuju za njihovu eksploataciju.

Obim korišćenja alternativnih izvora energije je ograničen zbog još uvek visokih troškova korišćenja. Ovi troškovi moraju da opadaju sa usavršavanjem postojećih i razvojem novih tehnologija.

S obzirom da se turistička destinacija Viminacijum već afirmisala kao lider u domenu arheološkog turizma, bilo bi dobro da se ta leaderska pozicija iskoristi za promociju korišćenja NOIE, na primer sunčeve energije za zadovoljenje toplotnih, a potom i elektroenergetskih potreba destinacije.

3.4. Odnos lokalne zajednice i stanovništva prema zaštiti nasleđa i razvoju turizma

Ostaci Viminacijuma su dugo vremena bili na površini zemlje, a zidine su rasturane kako bi se materijal upotrebio u neke druge svrhe. Čak je i despot Đurađ Branković naložio da se kameni blokovi iz Viminacijuma ugrade u Smederevsku tvrđavu.

Sve doskora odnos prema arheološkom blagu nije mnogo bolji. Lokalni seljaci koji su na svojim njivama pronalazili keramiku i nakit sa nalazišta prodavali su ih antikvarima i kolekcionarima. Na pijaci u obližnjem Kostolcu su se, tokom devedesetih, na tezgama mogli naći rimski novčići i delovi kamenog mozaika koji su nekada krasili podove Viminacijuma. Tako se znatna količina arheološkog blaga iz Srbije nalazi u inostranstvu, a ne u našoj zemlji.

Problem pljačke nikako ne spada samo u kriminalnu rubriku. Ilegalna prodaja blaga iz arheoloških nalazišta znači, kako upozoravaju stručnjaci, uništavanje kulturne baštine i istorijskog identiteta jedne zemlje i njenih stanovnika.

Pljačka arheološkog blaga počela je da poprima današnje razmere još 1989. godine "otvaranjem niza istočnoevropskih zemalja prema Zapadu". Važnu ulogu igra i materijalna situacija u kojoj žive mnogi ljudi koji su shvatali da i pljačkanjem antičkih naseobina mogu lako da dođu do novca.

Nakon pljačke, u koju se ne ide brzim kolima već traktorom, ostaje prizor od kog arheolozi padaju u očajanje. Opremljeni specijalnim plugovima za "riglovanje", lopovi melju sve što im se nađe na putu - od gradskih kapija, grobnica i antičkih kupatila, do keramičkih posuda, skulptura i predmeta od stakla.

U slučaju Viminacijuma, nema sumnje, lopovi su dobro organizovani i prilično svesni materijalne vrednosti koja leži ispod tih oranica.

“Nakon našeg poslednjeg boravka u januaru 2008, ti ljudi su krenuli u akciju na traktorima po amfiteatru, baš tamo gde smo mi zimus započeli snimanje terena. Kad smo se vratili, zatekli smo izvaljene stubove, samlevenu ostavštinu jedne civilizacije - zarad nekoliko desetina metalnih predmeta. Naravno, obratili smo se policiji i očekujemo da će njihova akcija dati rezultate. U međuvremenu, insistiraćemo na trajnijem rešenju zaštite - planiramo da podignemo čitav niz montažnih objekata, ogradimo lokalitet i postavimo elektronski sistem nadzora uz četvorosmensku čuvarsku službu.”⁹ - ističe dr Miomir Korać iz Arheološkog instituta SANU koji već godinama sprovodi istraživanje na lokalitetu Viminacijum.

Površno pretraživanje po internetu otkriće niz snalažljivih preduzetnika i aukcijskih kuća čijim kupcima poreklo "robe" nije od posebnog značaja pri cenjkanju oko parčeta istorije - početne cene jednog jedinog novčića ukradenog sa lokaliteta antičkog Viminacijuma i prokrijumčarenog preko granice, kreću se oko 50 dolara.

"Kod internet aukcijske kuće "ebay" može se videti da se novčići iz Viminacijuma stalno nude na prodaju. Nedavno je jedna osoba nudila na prodaju metalni novac iz Viminacijuma, uz napomenu da je do sada prodala već 170.000 komada, a da će se uskoro to nalazište biti prazno i da će onda i cene da skoče."¹⁰

Prema saznanjima arheologa, prošle godine je jedna skulptura prodana za desetak hiljada evra - što je uistinu tek deo stvarne vrednosti takvih predmeta.

Podatak da se u svetskim razmerama ilegalni promet antikviteta po godišnjem profitu nalazi odmah iza trgovine drogom, oružjem i ljudima - u Srbiji, nažalost, može značiti samo da će suzbijanje ove vrste kriminala još neko vreme čekati na red.

⁹ <http://www.danas.co.yu/20030308/terazije.htm>

¹⁰ <http://www.poslovnazena.biz/poslovanje/prodaja-opljackanog-arheoloskog-bлага-srbije-1-895>

Kao jedna od otežavajućih okolnosti u staranju nad arheološkim lokalitetima je i nedostatak koordinacije između nadležnih institucija kulture. Naime, celokupna kulturna baština podeljena je na pokretnu i nepokretnu. Zavod za zaštitu spomenika je nadležan za nepokretni deo, za zemljište, dok su Narodni muzej u Beogradu i/ili lokalni muzeji nadležni za ono što je na lokalitetu pronađeno. Između tih institucija ne postoji dovoljna koordinacija. Situaciju bi popravila i bolja materijalna situacija Muzeja ili Centra za Viminacijum, koji bi otkupljivao nađene predmete od privatnih zemljoposjednika i tako smanjio intenzitet ilegalne prodaje.

Veći deo površine lokaliteta je poljoprivredno zemljište u vlasništvu meštana, koje bi država trebalo ili da otkupi od seljaka ili da im ponudi odgovarajuće obradive površine na drugim lokacijama. Na taj način bi se zaštitile istražene površine i one koje tek treba istražiti i prezentirati, i omogućilo njihovo uređenje i prezentacija. Ni to neće biti dovoljno ako se ne uspostavi 24-satni nadzor nad lokalitetom.

Ovde možemo pomenuti da je Beogradu i Srbiji 2007. pripala uloga domaćina centralne proslave *Dana evropske baštine* kada je i potpisana *Evropska konvencija o zaštiti arheološkog nasleđa*¹¹ i *Konvencija Saveta Evrope o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo*. Ovim činom simbolično je počela reforma našeg zakonodavstva u oblasti upravljanja kulturnim nasleđem.

Ono o čemu bi se ovde još moglo govoriti je i zainteresovanost lokalne zajednice, opštine Požarevac, koja je za sada, više deklarativna nego stvarna. Lokacija naselja Kostolac ima uslove za razvoj turizma i konačni otklon od sudbine vezane za ugalj.

Međutim, narušena životna sredina, degradacija zemljišta, vrlo loša drumska mreža, nepostojanje luke koja bi omogućavala pristajanje turističkih i privrednih plovila onemogućava diverzifikaciju privrednog života u Kostolcu. Pod ovakvim uslovima nema mogućnosti da se razvije

¹¹ <http://www.kultura.sr.gov.yu/dokumenti/Konvencija-o-arheoloskom-nasledju.pdf>

ikakav ozbiljniji sportski, turistički (Viminacijum), poljoprivredni, šumarski, plovni, kulturni (u smislu kulturne produkcije) život u Kostolcu i okolnim selima i zaseocima.

Vraćanjem statusa opštine, Kostolac bi dobio jurisdikciju nad svojim životom, i time bi napokon, zajedno sa okolnim naseljima, mogao bez maćehinskog odnosa požarevačkih vlasti, početi da rešava nebrojene probleme:

- 1) snabdevanje čistom i bezbednom vodom, revitalizaciju zatvorenih ugljenokopa,
- 2) regulaciju odlaganja otpada komunalnog i otpada iz termocentrala,
- 3) rešavanje problema putne infrastrukture koja je preopterećena i loše održavana;
- 4) rešavanje daljinskog grejanja,
- 5) razvoj kvalitetnih zdravstvenih i kulturnih institucija.

Za održivi razvoj ovog područja, uključujući i turizam, neophodna je podrška države, pre svega finansijska i institucionalna, a onda i politička.

Sami kostolčani još uvek to ne shvataju ozbiljno, i sindrom klasične palanačke sredine je još uvek nadmoćan.

Kada je reč o Požarevcu, Turistička organizacija (TOP), kao javna služba za poslove razvoja, očuvanja i zaštitu turističkih vrednosti, u okviru svojih poslova, između ostalog, zadužena je da:

- Priprema Operativni program razvoja turizma u Požarevcu - turistička ponuda opštine Požarevac: izletnički turizam, Ergela Ljubičevo, gradske ambijentalne celine Požarevca (Okružno zdanje, Narodni muzej) i Kostolca (Viminacijum), izletišta, manastiri i seoski ambijenti, hoteli, kafane restorani i drugi sadržaji;

- Organizuje turističke informativno - propagandne i promotivne delatnosti, kulturne, sportske i druge manifestacije od interesa za unapređenje turizma u opštini Požarevac, i šire;
- Prati i analizira kretanja domaćih i stranih turista, organizuje istraživanje turističkog tržišta od interesa za informativno - propagandnu delatnost opštine Požarevac i druge organe;
- Usmerava i koordinira aktivnost nosilaca turističke ponude na obogaćivanju i podizanju nivoa kvaliteta turističkih i komplementarnih sadržaja u stvaranju atraktivnog turističkog ambijenta na području opštine;
- Poseban značaj pridaje organizovanju i unapređenju Ljubičevskih konjičkih igara kao manifestacije međunarodnog karaktera i od šireg značaja za turizam Republike Srbije.
- Podstiče unapređenje opštih poslova za prihvatanje i boravak turista u opštini, te
- Pokreće i organizuje aktivnosti u cilju poboljšanja kvaliteta usluga u turizmu, razvijanju turističke svesti, turističke kulture i zaštite i unapređenja životne sredine.....

Turistička organizacija Požarevca pored promocije opštine Požarevac i organizovanja raznih proslava i manifestacija, bavi se još izdavačkom delatnošću, učešćem na sajmovima turizma... U te svrhe izrađen je promotivni štand koji koriste i druge organizacije u cilju promovisanja sporta, zdravog života, edukacije mladih.

Posetiocima iz Beograda i drugih emitivnih centara kao i tranzitnim turistima TOP je omogućila da pored razgledanja bogatog arheološkog parka Viminacijum, i kupovine kopija unikatnih antičkih predmeta u suvenirnici, posete niz drugih atrakcija i aktivnosti na području opštine, među kojima su:

- **Narodni Muzej** u čijem sastavu je Odeljenje arheologije sa lapidarijumom i impozantnim spomenicima drevne kulture Rimljana, Etno – park na Tulbi, Kuća Fonda Petara Dobrnjca, Legat Miodrga Markovića. Etno-park Tulba ili muzej pod

otvorenim nebom je jedan od malobrojnih etno-parkova u Srbiji;

- **Galerija Milene Pavlović-Barili** je istinski hram umetnosti smešten u rodnoj kući velike slikarke, pruža mogućnost posetiocima da razgledajući njene slike upoznaju ovu izuzetnu ženu, slikara između dva rata, jednu od najinteresantnijih ličnosti umetničke Evrope tog perioda;
- Zainteresovanima da upoznaju noviju istoriju Požarevca, da se relaksiraju i razonode preporučuje se izletišta i spomen park **Čačalica**. Nalazi se na istoimenom brdu iznad grada, na nadmorskoj visini od 200m, i poseduje idealne uslove za šetnju, razgledanje biljnih vrsta, a napravljene su i brojne staze za rekreaciju i odmor, igrališta za decu;
- Posebna turistička atrakcija koja je prisutna u aranžmanima mnogih turističkih agencija širom Srbije su „**Ljubičevske konjičke igre**”. Posetiocima se pruža organizovano razgledanje ergele, prikaz detalja iz programa Igara-Ljubičevski višeboj, vožnja fijakerom, upoznavanje i razgledanje trofejne sale, obilazak spomenika koji je podignut u znak uspeha grla Ljubičevaca.
- Tu su još **etno festivali i manifestacije** u duhu tradicije i očuvanju starih srpskih zanata, sportskih igara, spremanju etno hrane i očuvanju drugih srpskih običaja, na teritoriji Grada Požarevca. Najpoznatiji su: 1.Uskršnji etno festival; 2.Sestroljinski dani i 3.Ostrovački bećarac.

Smeštaj se može pronaći u samo jedan hotelu „Kostolac”, u Trudbeničkoj ulici bez broja, koji je kategorisan sa dve zvezdice i ima dva apartmana, jednokrevetne, dvokretene i trokrevetne sobe.

4. Mogućnosti zaštite nasleđa i održivog razvoja turističke destinacije Viminacijum

Zajedničkim naporima opštine Požarevac i Republike Srbije, uz pomoć Elektroprivrede, i uključivanjem u evropske razvojne projekte, Viminacijum može postati značajan turistički lokalitet i izvor prihoda za ceo kraj.

Na skupu ministara kulture Organizacije za crnomorsku ekonomsku saradnju, održanom 2007.godine u Sunionu, u Grčkoj, prihvaćena su dva projekta koje je kandidovala naša delagacija, a to su projekat „Putevi rimskih careva“ i „Vodeni kulturni koridori“. Arheološki lokaliteti, među kojima je i Viminacijum vrlo dobro mogu da budu uobličeni u regionalni projekat kulturnog turizma.

Nadalje, vođeni su razgovori i sa predsednikom italijanske regije Fruli Venecija Đulija kao i sa njihovom vladom. Oformljen je ekspertski i radni tim i zajedno sa njima krenulo se ka Evropskim fondovima, te je urađen projekat „težak“ 25 miliona evra čime bi se finansirala izgradnja 100 pansiona duž rute „Putevi rimskih imperatora“. Obavljeni su razgovori da se u rutu odmah povežu Akvileja, te Slovenija i Hrvatska.

Projekat Viminacijum, pod rukovodstvom Arheološkog instituta Srpske akademije nauka, bio bi ostvaren u saradnji sa Republičkim zavodom za zaštitu spomenika kulture, uz realizaciju inicijative za pokretanjem javnog preduzeća na nivou republike koje bi gazdovalo ovim značajnim arheološkim lokalitetom u Srbiji.

Da bi se privukao širi krug posetilaca, odnosno povećala baza potencijalnih gostiju, neophodno je unaprediti atraktivnost, funkcionalnost i interpretaciju lokaliteta. Ovo podrazumeva nekoliko aktivnosti: (a) pokrivanje određenih nalaza radi lakšeg pristupa nezavisno od vremenskih prilika (urađeno na tri objekta na lokalitetu), (b) izgradnju centara za posetioce sa interpretativnim centrima – u toku, (c) izgradnju/postavljanje manjih infocentara, (d) dodavanje novih sadržaja (hipodrom i amfiteatar) (e) urbano opremanje (klupe, rasveta, korpe itd.), hortikulturalno uređenje i ograđivanje.

4.1. Opcije održivog razvoja

Donet je master plan "Puti rimskih careva". Ovakav plan kojim se formira kulturno-istorijska ruta važna po turizam naše zemlje, odavno je trend u Evropi. Cilj ovog plana je da svetu pokaže zaostavština 17 rimskih imperatora poreklom iz Srbije, ali i da time promoviše njihove sadašnje potomke, kao i da pomogne razvoju mesta koja taj put povezuje. Centar ovog puta biće Viminacijum. Očekuje se da će Rimski put, kulturna, ali i ekonomska ruta, postati stvarnost za desetak godina.

Do tada bi, po master planu, trebalo da se izgrade ili rekonstruišu prilazi i parkinzi pored svih lokaliteta, oko 100 malih rimskih pansiona "domusa" sa desetak soba u prirodnom ambijentu u kojima će raditi najmanje 800 ljudi, catering koji će ih opsluživati i zaposliti lokalno stanovništvo; biciklistička staza koja će omogućiti da se skoro svih 600 kilometara pređe biciklom, i naravno sve one sitnice koje će turistima pomoći da osete dah života rimskih imperatora: rimska jela koja će biti služena iz kopija tadašnjih tanjira, vina iz amfora, ali i lokalna jela (nematerijalna baština koja je danas "in") što podrazumeva angažman lokalnog stanovništva (suveniri, putokazi, specijalni vodiči...) i sve ostalo što podrazumeva kulturni turizam.

Cilj je da se od objekata rimske kulturne baštine naprave ekonomski održivi projekti, po ugledu na dobre primere iz Francuske, Italije, Belgije i drugih zemalja.

Oživljavanje rimske rute u Srbiji, omogućiće povezivanje sa rimskim putevima u Grčkoj, Bugarskoj, Mađarskoj, Austriji, Italiji... Na kraju bi se lanac naših rimskih pansiona mogao prodati kao lanac drugih hotela. Očekuje se da će ovaj projekt biti dobro primljen u Evropi po više osnova: kulturne rute, nematerijalna baština, regionalni razvoj, zapošljavanje lokalnog stanovništva – što se sve uklapa u evropske trendove.

Nadalje, početkom 2008.godine u Ministarstvu kulture predstavljen je i dugoročni "Plan generalne regulacije sa elementima detaljne rekonstrukcije na arheološkom lokalitetu Viminacijum".

Osmišljeno je da se kreiranjem autentičnog ambijenta na ovam lokalitetu nadomak Kostolca ožive prilike iz Rimskog carstva i to će poslužiti kao model kako bi arheološko nalazište trebalo da izgleda. Mogućnost da se ovaj lokalitet širom otvori za turiste predstavlja i način da se probudi uspavana privreda tog kraja. Zbog toga su se u realizaciju ovog projekta, pored Ministarstva kulture uključila i ministarstva ekonomije, ministarstvo za infrastrukturu i Nacionalni investicioni plan, a spominju se i drugi investitori.

Plan bi trebao da omogući dugoročnu zaštitu tog arheološkog lokaliteta, ali i kulturni, ekonomski i turistički razvoj te oblasti. Predviđena su tri moguća scenarija budućeg razvoja ovog arheološkog lokaliteta, i celog Braničevskog okruga.

Prema **prvom scenariju**, Viminacijum bi postepeno prerastao u kulturno središte ne samo regiona, nego i cele Srbije i Evrope, dok se po **drugom scenariju** predviđa formiranje zabavno-rekreativnog centra u kojem bi, pod motom "hleba i igara", bila oživiljena svakodnevica stanovnika nekadašnjeg rimskog naselja.

Treći scenario predviđa mogućnost razvoja Viminacijuma kao poslovno-edukativnog centra, uz izgradnju modernih objekata, a moguće je i prožimanje sva tri scenarija.

Svakako da bi kombinacija sva tri scenarija bila najbolja varijanta razvoja lokaliteta, kroz koju bi Viminacijum bio u funkciji naučno-istraživačkog rada, razvoja turizma, te zaštite i unapređenja životne sredine.

Dugoročni razvoj i uređenje Viminacijuma, bi trebalo da se odvija u tri faze, od trajne zaštite arheološkog lokaliteta, preko njegove arhitektonske rekonstrukcije, do izgradnje novih objekata za razne prateće sadržaje.

U cilju popularisanja arheološkog turizma planirana je izgradnja *Domus Hostiliana Scientiaruma*. To bi bio naučno-istraživački, poslovni, edukativni i turistički centar, stotinak metara niže od platoa Viminacijuma. Dve trećine ovog zdanja bilo bi u formi autentičnih rimskih imperatorskih i carskih vila, namenjeno malo vremešnjim turistima sa zapada i SAD koji žele da dosanjaju svoj mladalački san, da se bave arheologijom.

“Mi ćemo im omogućiti da sedmicu, dve ili tri budu arheolozi, ali će, naravno, to zadovoljstvo morati dobro da plate. Ako žele, odevaće rimske toge ili tunike, piće vino iz rimskih amfora i ležeći ako vole, kupaće se u rimskim termama. Pružićemo im sva zadovoljstva lagodnog života rimskih velmoža, ali će u pet ujutru biti na terenu, sa kompletnom opremom”¹² – reči su direktora projekta Viminacijum Miomira Koraća.

U zdanju od 4.000 m², sa 110 postelja, centralnim atrijumom i fontanom i više manjih atrijuma, biće mesta i za ozbiljan naučnoistraživački rad, laboratorije, biblioteku, multimedijalni centar, izložbene galerije i depoe.

Po rečima doktora Koraća, objekat će imati kongresnu salu visoku 5,5 metara potpuno uređenu u rimskom stilu sa najboljim mozaicima naših ali i italijanskih slikara, prostor od 1.000 kvadrata za muzej, otvorenu školu za edukaciju kadrova, pre svih arheologa, istoričara, istoričara umetnosti i stručnjaka iz drugih oblasti.

Slika br.34. Centar

Izvor: www.viminacium.org.yu

Biće otvoren i savremeni SPA centar uklopljen u ambijent kakav je bio u III i IV veku, u vremenu kada je Viminacijum bio sedište rimskih legionara, vojni logor i glavni grad Gornje Mezije.¹³

Ove godine biće postupno otkriven veliki amfiteatar sa 12.000 mesta, i sređen po ugledu na vreme kada su u njemu boravili rimski imperatori. Na ovom objektu isključivo će se služiti u rimskim togama, a junaci rimske priče biće svakodnevnici. Tu je i poseban deo (kao velika igraonica ili mali Viminacijum) namenjen deci koja bi na ovom lokalitetu praktično mogla da se upoznaju sa ostacima rimske imperije.

¹² www.nirapress.com

¹³ www.klubputnika.com/forum/topics/1427320:Topic:72713

4.2. Investicioni projekti

Ključni investicioni projekti koji su definisani kroz prethodno pomenute planove odnose se na pojedinačne lokalitete koji potiču iz rimskog doba. U cilju stvaranja celovitog lanca vrednosti za posetioce neophodne su i investicije u smeštajne kapacitete i razvijanja druge turističke ponude u područjima kroz koje prolazi ruta.

U sledećoj tabeli su predstavljeni investicioni projekti kojima su navedene procene neophodnih finansijskih sredstava za izvođenje radova i tehničko opremanje lokaliteta Viminacijum.

Tabela 4. Investicioni projekti Viminacijuma

Viminacijum	Iznos €	Period okvirnog početka radova	
Izgradnja centra za posetioce i istraživače (sa interpretacionim centrom) koji će omogućiti posetiocima da se podobnije upoznaju sa značajem samog lokaliteta i rutom uopšte, kroz podobnije upoznavanje sa prospektima, kroz prikazivanje informativnih filmova, kroz interpretaciju rute od strane osoblja i sl.	2.000.000	2008-2011	2012-2014
Izgradnja hipodroma gde će posetiocima biti omogućeno da dožive uzbuđenje konjskih trka, trka rimskih dvokolica, kao i mogućnost jahanja konja ili vožnja dvokolica.	1.200.000	2008-2011	2012-2014
Izgradnja amfiteatra u cilju organizovanja različitih događaja (138x125m)	500.000	2008-2011	2012-2014
Prokopavanje kanala širine 40m, dubine 8m i dužine 1km od Dunava do lokaliteta, kojim bi bio omogućen bilo pristup brodovima, bilo prevoz putnika od brodova na Dunavu do lokaliteta replikom rimske galije ili nekim drugim brodom.	n/p nema procene	2008-2011	2012-2014
Hortikulturalno uređenje	6.000	2008-2011	2012-2014
Urbana galanterija/mobilijar	10.000	2008-2011	2012-2014

Izvor: www.merr.sr.gov.yu/dokumenti

4.3. Povećanje dostupnosti i održivi saobraćaj

Kao što je već rečeno, Viminacijum se nalazi na samo 3 km od Dunava, reke koja povezuje veliki broj država i na kojoj se odvija živ saobraćaj. Pored toga, postoji izuzetno interesovanje za sadržaje kulture na odredištima turističkih brodova. Stoga Dunav ima izuzetnu važnost za turističku ponudu Viminacijuma.

Novi Sad i Beograd su, zbog specijalnog režima pristajanja stranih putničkih brodova, jedina odredišta u Srbiji. Istovremeno, prosečno

vreme zadržavanja brodova u ovim pristaništima je od 4 do 8 časova, dok je prosečno vreme trajanja ekskurzije putnika oko 4 sata i uglavnom podrazumeva klasično razgledanje grada.

Jedna od prepreka, ali i moguća prednost, ukoliko se koncept posete Viminacijuma sa Dunava ispravno postavi, jeste raspored plovidbe brodova, prilagođen prolasku kroz đerdapsku klisuru po dnevnom svetlu. Poseta Viminacijumu tokom popodnevničkih časova u sezoni (mart-novembar) mogla bi da nadoknadi prepodne bez programa u Beogradu, odnosno popodnevni povratak, ako bi se poseta odvijala u jutarnjim časovima.

PRISTANIŠTE NA DUNAVU - Neophodno je, što bliže lokalitetu, postaviti odgovarajuće pristane na Dunavu, sa vodom i strujom, odgovarajućom infrastrukturom za rad Carine i MUP UPP-a, kao i prilaznim mestom za ukrcaj putnika u autobuse.

TRANSFER - Trasa, koja je najkraći put između pristaništa i lokaliteta, iznosi 4.5 km. Treba obezbediti više vozila, najmanje 3 autobusa vrhunskog kvaliteta, zatim oldtajmera, otvorenih i kabriolet vozila sa platnenim krovom.

Još jedna od mogućnosti za dolazak posetilaca je i postojanje aerodroma za prihvat lakih aviona na samo 3 km od Viminacijuma.

Nadalje, svakako bi trebalo podržati ideju o izgradnji biciklističkih staza, koje bi se nadovezale na postojeće evropske, gde bi turisti koji krenu na „Put rimskih careva“, mogli da obilaze lokalitete (Viminacijum, Felix Romulianu...) peške, biciklom ili kombinovano.

Pomenimo, još jednom voz „Romantika“, kojeg je moguće unajmiti i pustiti u saobraćaj pri organizaciji nekog kulturnog događaja (kao što je bio koncert Eme Šaplen), kojim su posetioci organizovano stigli na lokaciju.

Dakle, cilj je smanjiti dolazak i kretanje turista individualnim vozilima unutar samog lokaliteta Viminacijum. Iz tog razloga potrebno je nastaviti i obogatiti različite modalitete kretanja - pešice, biciklom, električnim vozilima.

4.4. Uključivanje lokalnih zajednica i stanovništva u zaštitu nasleđa i razvoj turizma

Da bi se obezbedilo uključivanje lokalnog stanovništva u zaštitu nasleđa i razvoj turizma neophodno je sprovesti programe obrazovanja kroz koji će pripadnici zajednice biti informisani o potencijalnoj koristi, ali i mogućim opasnostima razvoja turizma.

Uključivanje lokalnih zajednica podrazumeva njihovo prisustvo u procesu planiranja, istraživanja, donošenja odluka, kao i ocenjivanja stanja ukupnog razvoja.¹⁴

Još prošle godine je dogovoreno sa opštinskim službama i privatnicima da se započne izgradnja bar tri pansiona „domusa” u kojima bi radilo lokalno stanovništvo i to bi bio tzv. posao od dede do unuka. Nadalje, na samo desetak kilometara od lokaliteta, u prirodnom ambijentu, bili bi sagrađeni veliki hoteli i na taj način bi se razvio i agriturizam. Osnovna ideja je da razvijemo i seoski „ketering“, zahvaljujući kome bi stranci mogli da se „iz prve ruke” upoznaju sa našom nacionalnom kuhinjom.

Posebno mesto unutar lokalne zajednice pripada davaocima usluga. To su prodavci sa tezgama, suvenirnica, vlasnici restorana, vodiči, taksisti.... Poslovi koje oni obavljaju su mali, ali im je ipak neophodna podrška države za započinjanje biznisa.

Razvoj ponude suvenira vezanih za starorimsko nasleđe -

Prema određenim, unapred razrađenim kriterijumima, bile bi odobravane aplikacije proizvođača suvenira čiji bi proizvodi bili sertifikovani od strane organizacije koja upravlja lokalitetom, ili možda od strane Ministarstva kulture, u kojem slučaju bi Ministarstvo davalo sertifikate i za druge tipove suvenira vezanih za kulturno nasleđe u Srbiji.

Bez obzira koji se model prihvati, suština je da sertifikacija, koja onda dozvoljava zaračunavanje viših cena, ima trojaku ulogu: (1) ona daje sigurnost kupcu da suvenir autentično predstavlja ili simbolizuje

¹⁴ Dr Vladimir Stojanović; "Održivi razvoj turizma i životne sredine", Univerzitet u Novom Sadu Prirodno matematički fakultet, Novi Sad, 2006, str.176-179.

originalni predmet, (2) ona daje legitimitet proizvođaču (i prodavcu) suvenira i predstavlja podršku u prodaji, i (3) ona garantuje da će određeni deo prihoda od prodaje biti upotrebljen u svrhu održavanja lokaliteta, a za mnoge turiste saznanje da se deo njihovog novca koristi za zaštitu lokaliteta, deluje kao dodatni stimulans za kupovinu suvenira.

Unapređenje restoraterske ponude - odnosi na obogaćivanje gastronomske ponude restorana u smislu raznovrsnosti menija uvođenjem tradicionalnih jela, odnosno jela pripremanih na tradicionalni način po starorimskim receptima. Naime, na ovom arheološkom nalazištu svojevremeno je iskopan i rimski kuvar Apicija. Da li je kuvao rimskom imperatoru, ili je samo sakupljao recepte, ne zna se, ali se danas po Apicijevim receptima spremaju libum (hleb od pšeničnog brašna bez kvasca), kozji sir, hostilijan (crno vino) i divina (belo vino), koji se serviraju u peharima, amforama i kopijama antičkih tanjira.

To istovremeno znači i organizovanje kontrole kvalitete poljoprivrednih proizvoda i njihov plasman na turističku trpezu Viminacijuma, Požarevca i domuse.

4.5.Upravljanje zaštitom nasleđa i razvojem destinacije

Da bi se i Srbija upisala među države koje znaju da iskoriste davnu prošlost za dobrobit sadašnjosti i budućnosti, neophodno je angažovanje i svesrdna pomoć države. Tu se, pre svega, misli na Ministarstvo za ekonomiju i regionalni razvoj, ministarstva kulture i nauke, Turističku organizaciju Srbije, ali i značajan udeo privatnog biznisa.

Po Zakonu o kulturnim dobrima Republike Srbije, investitor, u ovom slučaju Elektoprivreda Srbije – Javno preduzeće površinski kopovi »Kostolac«, kao kompenzaciju za degradaciju predela i neizbežnu destrukciju pojedinih nalaza i dela nalazišta, preuzelo je obavezu da obezbedi odgovarajuću lokaciju za preseljenje arheoloških objekta. Predviđeno je da u narednih pet godina budu završena arheološka

istraživanja na delu lokaliteta na koji će biti proširen površinski kop i da se realizuje premeštanje, konzervacija i restauracija ugroženih objekata.

Zakonskim osnovom, edukacijom i kontrolnim sistemom treba obezbediti zaštitu arheološkog nalazišta od pljačke jer se time uništavaju i sopstveni istorijski koreni.

Donedavno, jedina strategija kakve-takve zaštite krađe arheološkog blaga, bila je "odbrana ćutanjem" - što se manje u javnosti zna o vrednosti arheoloških otkrića, veće su šanse da se nešto od toga i sačuva.

Danas, na prostoru Viminacijuma više nema „divljih arheologa“, određena sredstva su uložena u postavljenje ograde, bežičnog interneta, obezbeđenja potpunog video-nadzor sa 16 kamera koji pokriva ceo prostor od 450 ha, te čuvara sa psima koji čine branu kradljivcima antičkog blaga.¹⁵

Finansiranje istraživanja - Arheologija može, treba i mora da bude profitabilna. Istražene arheološke objekte treba zaštititi, konzervirati, pokriti i prezentirati u turističke svrhe. Mnoge činjenice govore u prilog tome da Viminacijum, kao jedan od najbogatijih arheoloških lokaliteta iz rimskog perioda, može postati atraktivna turistička destinacija.

Imajući u vidu izuzetnost arheološkog nalazišta Viminacijum, jasno je da istraživanja prevazilaze ograničene finansijske mogućnosti JPPK »Kostolac«. Teškoća u finansiranju arheoloških istraživanja leži i u činjenici da Elektroprivreda Srbije nije odredila namenska sredstva za Viminacijum.

Neophodno je da Elektroprivreda Srbije i Ministarstvo energetike, obezbede posebna namenska sredstva za arheološka ispitivanja, što je i njihova zakonska obaveza. Projekat Viminacijum, pod rukovodstvom Arheološkog instituta Srpske akademije nauka, bio bi ostvaren u saradnji sa Republičkim zavodom za zaštitu spomenika kulture.

¹⁵ <http://www.pressonline.rs/page/stories/sr.html?view=story&id=28466>

Ulaganjem u arheološka istraživanja na Viminacijumu, stvaraju se uslovi da ovo područje, pored energetike i poljoprivrede, razvije još jednu važnu delatnost – **arheološki turizam**.

Finansiranje prezentacije nasleđa - Procenjeno je da će projekat "Put rimskih careva" koštati 25 miliona evra, od čega će biti izdvojeno 105 miliona dinara za objekat poslovno-istraživačkog centra "Viminacijum".

Do sada je u centar uloženo 1,2 miliona evra. Pored NIP-a, deo sredstava (28 miliona dinara) obezbedilo je Ministarstvo kulture Republike Srbije, kao i 35 miliona iz budžeta Ministarstva za ekonomiju i regionalni razvoj Srbije. Tu su i donacije američke i nemačke vlade i Elektroprivrede Srbije.

Viminacijum će vrlo brzo biti osposobljen za ekonomsko poslovanje, odnosno sam će sebe izdržavati. Upošljavaće više hiljada ljudi, a sa turističkog aspekta postaće jedinstven srpski brend.

Sve prethodno rečeno dešava se zahvaljujući prvenstveno dr Miomiru Koraću, direktoru Viminacijuma i multidisciplinarnog tima, na čijem se čelu nalazi od 2000. godine. Viminacijum, je svečano otvoren za turiste u oktobru 2006. u organizaciji Arheološkog instituta SANU i Centra za nove tehnologije.

Naravno, ne smemo zaboraviti učešće Elektroprivrede Srbije, Ministarstva nauke, energetike, kulture, ekonomije i regionalnog razvoja, opštinu Požarevac, opštinska javna preduzeća i javne službe kao i lokalno stanovništvo, čijim zalaganjem lokalitet Viminacijum izrasta u turističku atrakciju koja privlači pažnju turista iz celog sveta.

Zaključak

Priča o nekadašnjem sjaju i propasti rimskog grada i vojnog logora Viminacijuma, skrenula je pažnju ne samo nacionalne, već i svetske javnosti, koja sa nestrpljenjem očekuje da Viminacijum na svetskoj kulturno-istorijskoj sceni zauzme mesto koje mu sa pravom pripada.

Opljačkan i uništen sredinom V veka, Viminacijum je ostao zaboravljen pod zemljom kao Pompeji, koji su 79. godine nestali pod naletom lave iz Vezuva. Ta analogija, ali i činjenica da ostaci rimskog grada i vojnog logora predstavljaju svetski dragulj, razlog su što je Viminacijum dobio naziv *balkanski Pompeji*.

Svi nekadašnji legijski logori i rimski gradovi danas se nalaze ispod savremenih aglomeracija. Ono što Viminacijum čini jedinstvenim i daje mu posebnu važnost, jeste činjenica da je, pored Karnuntuma u blizini Beča, jedini rimski grad koji nije naknadno naseljen, dok se izuzetno arheološko bogatstvo krije već u površinskom, oraničnom sloju. Zahvaljujući tome, u poslednjih 25 godina istraženo je preko 13.500 grobova i u depoe Muzeja smešteno više od 40.000 predmeta.

Međutim, pogled na Viminacijum, uprkos tome što predstavlja izuzetan, u svetskim razmerama neponovljiv lokalitet, ne može a da nas ne podseti na žalosnu istinu da bogatstvo, čija se vrednost ne može ni približno proceniti, odlazi i obogaćuje muzeje drugih zemalja i privatne zbirke.

Zato, oživljavanje Viminacijuma biće značajno ne samo za stručnjake, već i za sve one, kojima će saznanje o izuzetno važnoj ulozi ovog prostora pomoći da lakše i brže prevaziđu takozvane sušne istorijske periode. Viminacijum se može sačuvati jedino vraćanjem na mesto koje mu istorijski pripada.

Slike pristalih brodova, redova autobusa i kolona turista nisu nerealne vizije, već projekcije budućnosti koje proizilaze iz saznanja do kojih se došlo arheološkim iskopavanjima.

Planskim usmeravanjem razvoja Viminacijuma trebalo bi da se obezbedi dugoročna zaštita ovog arheološkog lokaliteta, ali i kulturni, ekonomski i turistički razvoj oblasti. Ujedno bi trebalo relativizovati konfliktne interese zaštite nasleđa i održivog razvoja turističke destinacije Viminacijum sa razvojem energetike u Kostolačkom lignitskom basenu.

Izgradnjom naučno-istraživačkog i poslovno-turističkog centra treba da se privuče bogata klijentela koja bi sa našim stručnjacima učestvovala u arheološkim iskopavanjima, a pored toga na ovom lokalitetu mogle bi da se organizuju brojne manifestacije, borbe gladijatora, te gostovanja raznih umetnika. Rimska noć, manifestacija ustanovljena u okviru arheološkog nalazišta Viminacijum ima za cilj popularizaciju istorijskog i arheološkog nasleđa antike na teritoriji današnje Srbije.

Turisti bi ovde mogli da se odmaraju u rimskim vilama, nakratko budu rimski konzuli, senatori i vojnici, ili da učestvuju u trkama dvokolica... Pored povratka u prošlost, na lokalitetu bi bio obezbeđen sav elektronski komfor. I to bi bila inicijalna kapisla za dalju realizaciju projekta "Putevima kulture rimskih imperatora" koji obuhvata povezivanje lokaliteta sa kojih je poteklo 17 rimskih imperatora. Viminacijum je perjanica, ali svi lokaliteti na ovoj ruti su zvezde za sebe.

Novi programi trebalo bi da okupe što više potencijalnih donatora i investitora, koji će svojim prilozima učestvovati u kreiranju jednog novog i ekspanzivnog potencijala Srbije kao što je kulturno-zabavni turizam i razvoj lokalne zajednice.

Svi ovi objekti kulture trebalo bi da postanu ekonomski održivi, da obezbede novac za dalja istraživanja i očuvanje otkrivenog blaga.

Ideja da se oživi ono što je nekad bilo, je ostvariva vizija i može da donese ekonomsku dobit. Ovo je dobar model kako da pravimo kulturno, edukativno, zabavno, rekreativne centre koji će privući brojne turiste iz sveta i zaposliti lokalno stanovništvo.

Viminacijum je, primera radi, do sredine aprila 2008. posetilo oko 3.000 arheologa, studenata i turista iz Švajcarske, Francuske, SAD, Holandije, sa Islanda, iz Austrije, Nemačke, Australije, čiji projekat upošljava 42 arheologa, geofizičara, matematičara, geologa i stručnjaka drugih usmerenja.

I neka se priča o prošlosti, ali i budućnosti Viminacijuma, kao što je i otpočela, završi rečima Flavija Gracijana: **"Možda je boravak u ovom gradu dobro znamenje."**

Literatura

- 1) Korać, M.; CD Viminacium Lumen Meum, Beograd, 2005.
- 2) Spasić – Đurić, D.; Viminacijum - glavni grad rimske provincije Gornje Mezije, 13-18, Požarevac, 2002.
- 3) Stojanović, V.; "Održivi razvoj turizma i životne sredine", Univerzitet u Novom Sadu Prirodno matematički fakultet, Novi Sad, 2006.
- 4) www.novine-online.com/turizam/poznata-mjesta/2795-pompeja.html
- 5) www.ezadar.hr/clanak/u-rimu-rijetka-izlozba-freski-iz-pompeja
- 6) www.vojvodinacafe.com/forum/uproscen-prikaz/t-9262.html
- 7) www.poslovnazena.biz/poslovanje/prodaja-opljackanog-arheoloskog-blaga-srbije-1-895
- 8) www.pressonline.rs/page/stories/sr.html?view=story&id=28466
- 9) www.kultura.krstarica.com/c/umetnost/eliktrifikovana-pompeja/
- 10) www.erupcija.com/Kultura/Kako_zascarontititi_Viminacijum/
- 11) www.croportal.net/forum/drustvena/umjetnost-antickog-pompeja-12987
- 12) www.brendovisrbije.com/kulturno-istorisko-nasle-e/viminacijum-7.html
- 13) www.ekapija.com/website/sr/page/95403
- 14) www.museum-po.org.yu/viminacium.php
- 15) www.danas.co.yu/20030308/terazije.htm
- 16) www.traveladventures.org
- 17) www.panoramaxxi.org.yu
- 18) www.brendovisrbije.com
- 19) www.klubputnika.com
- 20) www.viminacium.org.yu
- 21) www.vertigodesign.net
- 22) www.nirapress.com
- 23) www.giltravel.com
- 24) www.vumidet.net

